
Şehir Planlamada Ahlak

Mustafa Demirei

I. Giriş

Planlamada ahlak ya da planlama ahlakı, nispeten yeni ve gelişmekte olan bir alandır. Plancuların davranışlarının çoğu zaman ahlaki tercihleri yansıtmamasına ve ahlaki neticeler doğurmasına rağmen, 1980'lere kadar planlama alanının ahlaki boyutları ciddi bir şekilde ele alınmamıştır (Campbell, 1999: 1). Planlama alanında ahlak konusuna duyulan ilgi özellikle 1980'lerden itibaren artmıştır. Bu konuya duyulan ilginin artmasının sebepleri arasında planlama anlayışının geçirdiği dönüşümler, planlama pratiğinde meydana gelen gelişmeler; felsefe alanında meydana gelişmeler, toplumsal beklentilerde meydana gelen değişimler ve siyasal gelişmeler sayılabilir.

Planlama düşüncesi, tarih boyunca sürekli dönüşümler geçirmiştir. Planlama alanında yapılan ahlak tartışmaları, alanın değişen anlayışlarını yansıtan bir biçimde gelişmiştir. Geçmişte planlama veri toplama, bunların analizi ve sentezlenerek plan belgelerinin üretilmesi olarak görülmüştür. 1960'lara kadar hakim olan bu "mimarlık olarak planlama" anlayışında ahlaki meseleler önemli bir yer tutmamıştır. Zira, şehir planlamada ahlaki meselelerin "geleneksel toprak kullanım standartları" ve "üniter kamu yararı" referans alınarak çözüleceği varsayılmıştır (Krumholz, 1996: 266). Ne var ki, 1960'lı yıllardan itibaren mimarlık olarak planlama düşüncesi sarsılmış ve "uygulamalı bir bilim olarak planlama" anlayışı ağırlık kazanmaya başlamıştır. Gene bu anlayışta da ahlak kurallarına uyumu tartışmaya çok az gerek duyulmuştur. Çünkü, planlamanın nesnel bir bilim, plancının da olgusal verilerle uğraşan ve "değer yargılarından bağımsız" teknisyen olduğu kabul edilmiştir. Planlamanın "bilimsel nesnellik" ve "değer açısından tarafsızlık" varsayımları, plancuları ahlak konusuna

---

Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

Liberal Düşünce, Cilt:10, No:38-39, Bahar-Yaz 2005, s. 195-222.

ilgisiz kılmıştır. Nitekim, bir lisansüstü planlama programında 1979 yılında planlama ahlakı üzerine Howe ile birlikte ilk dersi veren Kaufman (1993: 107), o zaman konu ile ilgili literatürün çok az olduğunu, planlamada ahlak alanının tanımı ve derinliğinin bilinmediğini, planlama eğitimi verenlerin büyük çoğunluğunun konuya çok az ilgi gösterdiğini ve planlıların da konu ile ilgisinin çok sınırlı olduğunu kaydetmektedir. Ancak, 1960'lı yıllardan başlayarak planlamanın soyut prosedürel rasyoneliteye dayanan, değer yargıları bakımından nötr, apolitik, teknik bir eylem olduğu görüşünün reddedilmesi, planlamanın siyasal bir faaliyet olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Planlamanın "siyasal" bir faaliyet olarak algılanmasının doğal bir uzantısı olarak planlama alanında ahlaka duyulan ilgi artmıştır.

Planlamada ahlaka duyulan akademik ilgiye paralel olarak, 1980'lerde pratisyenlerin de konuya ilgisi artmıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde, AICP (Amerikan Diplomalı Plancılar Enstitüsü) 1981 yılında "*Mesleki Davranış ve Ahlak Kodu*"nu yayınlamıştır. 1987 yılında APA (Amerikan Planlama Cemiyeti), ahlak kodunu hazırlamıştır. Kaufman (1993: 108), bu gelişmeleri konuya duyulan ilginin artmasının göstergeleri olarak kaydetmektedir.

1980'lerde planlamada ahlak konusuna duyulan ilginin artmasında planlama düşünce ve pratiğinde meydana gelen bu gelişmelerin yanı sıra felsefe, toplum ve diğer mesleklerde meydana gelen gelişmelerin de etkisi olmuştur. Akademik felsefe 20. yüzyılın ortalarında önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Mantıksal pozitivistlerin görüşleri reddedilerek doğru ve yanlış, iyi ve kötü gibi tözel ahlaki meselelerin rasyonel olarak analiz edilebileceği ve tartışılabileceği kabul edilmiştir. Bu gelişme felsefe alanında, çevre ahlakı gibi yeni alanlarda ve hukuktan tıpa kadar kamu politikası alanlarında ahlaki meseleler için yeni bir ilgi uyanmasının entelektüel temellerini oluşturmuştur (Klosterman, 1995: 251-252).

Planlamada ahlak konusuna duyulan ilginin artmasının arkasında yatan sebeplerden biri de, devlete ya da yöneticilere duyulan güvenin azalması ya da yok olmasıdır (Patton ve Sawicki, 1993: 33). Toplumda 1950'lerde ve 1960'larda bilim, teknoloji ve profesyonel uzmanlığın etkinliğine duyulan genel inanç ve iyimserlik kaybolmuştur. Bir çok alanda meydana gelen skandallar, iş, tıp, hukuk ve planlama gibi alanlarında ahlaki meselelere duyulan ilgiyi ateşlemiştir. Son yıllarda sosyal bilimlerde normatif teoriye duyulan ilgi yeniden harekete geçmiştir (Sayer ve Storper, 1997: 1).

Bütün bunların yanı sıra planlamada ahlak konusuna ilginin artmasında siyasal gelişmelerin de rolü vardır. Örneğin İngiltere'de İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan planlama mekanizması sosyal demokrasi anlayışına dayanmaktadır. Ne var ki, 1970'lerde bu anlayışın yerine serbest piyasaya önem veren ve müşteri hizmet ilişkilerini yeniden ele alan yeni sağ ideolojinin gelmesi, planlamanın temel değerlerinin sorgulanmasını gündeme getirmiştir (Campbell ve Marshall, 2002: 93-94).

Bütün bu sebeplerden dolayı planlamada ahlaka duyulan ilginin artması sonucu özellikle son yıllarda bu konuda hızlı bir literatür atışı meydana gelmiştir. Bu yazıda söz konusu planlamada ahlak literatürden faydalanarak şu sorulara cevap aran-

kaktır: (1) Planlamanın ahlaki boyutları nelerdir? (2) Planlılar ahlak konusuna nasıl yaklaşmaktadır? (3) Planlama hangi değerlere dayanmaktadır? Daha sonra bu cevaplardan faydalanarak ülkemizde kent planlamada karşılaşılan bazı ahlaki sorunlar tartışılacaktır.

II. Temel Kavramlar

Planlamada ahlak konusunu tartışmaya zemin oluşturmak için öncelikle bazı kavramların açıklığa kavuşturulması gerekir. Bu maksatla burada ilk olarak ahlak ve planlama ile ilgili temel kavramlar ele alınacaktır.

Tanımlanması gereken ilk kavram, "ahlak"tır. Ahlak ile kastedilen burada ahlaki (moral, etik) davranış hakkında yapılan çalışma, yani ahlak felsefesidir. Patton ve Sawicki'ye (1993: 34) göre ahlak literatüründe 3 tür düşünce tarzı vardır: (1) Tasviri düşünce tarzı, ahlaki sorunlara ilgisi olan insan doğası konusunda teori geliştirmeye çalışır. (2) Normatif düşünce tarzı, belli bir durumda genel bir ilke olarak neyin iyi ya da doğru olduğu ile ilgilenir ve normatif yargılara yol gösterir. (3) Eleştirel ya da meta-etik düşünce tarzı, etik ya da değer yargılarının oluşturulmasına ve haklı gösterilmesine ilişkin mantıksal, epistemolojik ya da semantik sorularla ilgilenir.

Planlamada ahlak normatif düşünce tarzıyla yakından ilgili olduğu için, normatif ahlak teorisini ve ilgili kavramları biraz daha açmak gerekir. Normatif ahlak bireysel davranışlar, kurumsal pratikler ve düşünce tarzlarının haklı gösterilmesi konusunda yapılan sistematik araştırma olarak tanımlanabilir. Normatif ahlak davranışların haklı çıkarılmasına dairdir, davranışların nedensel izahı ile ilgilenmez. Başka bir deyişle, normatif ahlak olgularla (*facts*) değil, değer yargılarıyla ilgilenir; doğru davranışları doğru yapan şeyin ne olduğuna karar vermeye kılavuzluk eder. Planlamanın doğası gereği normatif olduğunu ileri süren Klosterman (1978'ten aktaran Taylor, 1980: 161), ahlaki kararların, temelleri ampirik olmaktan daha çok normatif olmasına rağmen, rasyonel olarak tartışılabileceğini ortaya koymuştur. Değer ve olgu mantıksal olarak birbirinden ayrı olsa da, rasyonellik işlevsel planlamada olduğu gibi normatif planlamada da kullanılabilir.

Filozoflar yüzyıllar boyunca doğru ile yanlış ya da iyi ile kötü arasında ayırım yapmanın ölçütlerini oluşturmaya çalışmışlardır. Bu bakımdan neyin iyi ve kötü, doğru ve yanlış davranışı meydana getirdiğini söylemek için çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Normatif ahlakta neyin iyi yada doğru olduğunu belirlemede ahlak teorileri, genellikle iki ana gruba ayrılarak incelenir (Compbell ve Marshall, 1999: 466). Bunlar, "teleolojik (erekbilimsel)" teoriler ya da neticecilik (*consequentialism*) ve "deontolojik (ahlakbilimsel)" teorilerdir. Teleolojik yaklaşımda iyi davranışlar istenen sonuçları doğurduğu için iyi diye tanımlanır. Deontolojik yaklaşımda ise, genellikle haklar ve görevler bağlamında sonuçlara bakmaksızın doğru davranış kendi başına tanımlanır. Buna göre iyi sonuç yanlış eylemle haklı çıkarılamaz. O halde "ahlaki (etik) davranış" ya "iyi neticeler veren" ya da "doğası gereği doğru" olan davranıştır. "Gayri ahlaki davranış" ise negatif sonuçlar doğuran ya da hakları ihlal eden, gö-

revleri önemsemeyen davranıştır (Hendler, 1991: 100). Tekeli (1998: 19), teleolojik yaklaşımı “nihai amaç ahlakı”, deontolojik yaklaşımı ise “sorumluluk ahlakı” olarak adlandırmaktadır.

Gerek iyi sonuçları esas alan teleolojik, gerekse bizatihi doğru eylemleri esas alan deontolojik teoriler, kural (*rule*) ya da eylem (*act*) temeline dayanabilir. Kuralla dayanan teorilerde ahlak ilkeleri, bireyin davranışlarına rehberlik eden kurallar geliştirmek için kullanılır. Eyleme dayanan teorilerde ise bireyler, genel ahlak ilkelerini belli durumlarda karar vermek için kullanır. Eyleme dayanan kuramlar istisnalar ve çatışmalarla baş etmek için yeterince esnekler, ama, çok fazla istisnaların olması bakımından sorun yaratır. Kuralla dayanan kuramlar ise, çok fazla istisna olmasından kaçınır, ancak, çok katıdır (Patton ve Sawicki, 1993: 36).

Evensel teleolojik teorilerden biri, eylem-faydacılıktır (*act-utilitarianism*). Bu yaklaşıma göre, eğer bir eylem, iyi ve kötülerin dağılımına bakmaksızın, en fazla sayıda insana en büyük mutluluğu getiriyorsa, sadece o zaman doğrudur. Seçilecek alternatif konusunda üretilen net mutluluğa göre karar verilir. Orneğin planlamada alternatiflerin değerlendirilmesinde kullanılan fayda - maliyet analizi bu teoriye dayanır. Bu yaklaşım mutluluğun ölçülmesi ve mukayese edilmesinin zor olması, haz ve acuların adaletsiz dağılımına bakılmaması gibi bir çok bakımdan eleştiriye uğramıştır (Patton ve Sawicki, 1993: 36).

Kural-deontoloji teorisi ise, sonuçlardan daha çok doğası gereği doğru olan eylemlere, haklara ve kurallara odaklanır. Bu teoride esas olan, fayda ve zarardan daha çok yanlı ve doğrudur. Kural-deontolojistlere Kant ve Rawls örnek olarak gösterilebilir. Bu teori de, çağdaş toplumlarda tüm şartlarda uyulması gereken ahlak kuralları düzenli bir şekilde ihlal edilmesi ve sonuçlar hakkında çok az şey söylemesi bakımlarından eleştirilmiştir. Howe'a (1990: 127'den aktaran Patton ve Sawicki, 1993: 37) göre deontolojik yaklaşımın planlamaya etkisi sınırlı olmuştur.

Pratikte bu iki yaklaşımdan hiçbiri tam olarak yeterli olmadığı için iki uç arasında orta yaklaşımlar geliştirilmiştir. Kural-faydacılık ve eylem-deontoloji (sezgicilik) bunlar arasında sayılabilir. Kural-faydacılıkta fayda ilkesi tek tek eylemler yerine kurallara tatbik edilir. Bu yaklaşımda iyi sonuçlar nedeniyle ahlak kurallarının münferit istisnalarına izin verilir; birkaç kurumsallaşmış kuralın çatıştığı yerde aralarından bir seçim yapmak için fayda ilkesi kullanılabilir. Eylem-deontoloji yaklaşımlar ise, kural-deontolojinin daha az katı versiyonlarıdır. Çünkü bu yaklaşımlara göre belli durumlarda rekabet eden ahlak ilkeleri arasında tercih yapılabilir. Eylem-deontoloji yaklaşımlarından bir olan sezgicilik, uyulması gereken bir çok ahlak kuralı olduğunu ve bazen bunlar arasında çatışma olduğunu kabul eder ve her bir bireyin her bir durumda sezgisel olarak doğru olanı yapmasını salık verir. Bu yaklaşım da nasıl tercih yapılacağı konusunda rehberlik yapmaması ve sezginin kişisel tercihlere, kişisel çıkarılara ve siyasal baskılara yenik düşebileceği gibi eleştirilere maruz kalmıştır (Patton ve Sawicki, 1993: 37).

Upton (2002: 255), teleolojik, deontolojik ahlak kuramlarının yanı sıra planla-

mayla ilgili olarak erdem ahlakı (*virtue ethics*) ve karşılıklı konuşma ahlakından (*discourse ethics*) söz etmektedir. Erdem ahlakı insanlar için iyi yaşam nedir sorusuna cevap arayan ahlak dalıdır. Karşılıklı konuşma ahlakı Habermas'ın düşüncelerine dayanır. Habermas'a göre iki ya da daha fazla kişinin etkili bir şekilde iletişim sağlaması için belli koşulların olması gerekir. Özetle bu koşullar, anlaşılır olma, doğru olma, samimi olma ve meşru olma. Habermas'ın iletişim için öne sürdüğü dört önkoşul, katılımcı bir planlama sürecinin kurulmasını ve işleyişini düşünmek için normatif ideal sağlar.

Ahlak ve ilgili kavramlar tanımlandıktan sonra tanımlanması gereken ikinci temel kavram, "planlama"ya geçilebilir. Burada planlama ile kastedilen fiziksel planlama, mekansal planlama, şehir ve bölge planlama, imar planlaması ya da arazi kullanım planlaması olarak adlandırılan planlama türüdür. Bu sıralanan terimler arasında bazı farklılıklar olabilir. Fakat bu farklılıklar ele alınan konu açısından herhangi bir öneme sahip olmadığı için ihmal edilebilir. Campbell ve Marshall (1999: 464) bu tür planlama faaliyetini kolayca tanımlamanın ve arazi kullanımı (emlak piyasasına müdahale) ile ilgili olmasının ötesinde kesin sınırlar çizmenin zor olduğuna dikkat çekmektedir. Hall (1992: 4), coğrafi ya da mekansal unsura sahip bu planlama türünün genel amacını, toprak kullanım faaliyetleri için bazı yönlerden planlamasız varolan örüntüden (*pattern*) daha iyi bir mekansal yapı temin etmek olarak tanımlamaktadır. Son yıllarda gittikçe planlamada ahlaka ilginin artmasıyla planlama tanımlarında temel unsur ahlak olmaya başlamıştır. Örneğin Campbell (2002: 271) planlamayı ahlaki yargılarda bulunmakla ilgili bir faaliyet olarak tanımlarken, Upton (2002: 268) planlamayı mekan ahlakı, ahlak projesi ya da ahlaki araştırma olarak algıladığını belirtmektedir.

III. Planlama ve Ahlak

Planlama ile ahlak arasında ne ilişki vardır? Yukarıda verilen son tanımlardan da anlaşılacağı üzere planlama hemen hemen bütün yönleriyle ahlakla yakından ilişkilidir. Zira, planlama en doğru yolla en iyi fiziksel çevreyi oluşturma iddiasında bulunan bir faaliyettir ve neyin iyi ve doğru olduğunu belirlemek ahlaki bir meseledir. Bu durum konuyu karmaşık hale getirmektedir. Bu bakımdan Wachs (1985: xiii), planlamada ahlakla ilgili sorunları, pedagojik amaçla dört kümeye ayırmaktadır. İlk kümede imar faaliyetinde bulunacaklardan hediye kabul etmek gibi basit bürokratik kuralların ihlal edilmesi yer almaktadır. İkinci kümede, plancuların idari takdir hakkını kullanırken verdikleri ahlaki yargılara ilişkindir ki bunlar kamu yararı adına kişisel davranış ve mülkiyeti etkiler. Üçüncü küme, planlamada kullanılan yöntemlerin ahlaki sonuçlarını, planlama teknik ve modellerinde geliştirilen ölçütlerin ahlaki muhtevasını kapsar. Fayda-maliyet analizleri, bilgisayar simülasyon modelleri ahlaki yönelimler içeren planlama araçlarına birkaç örnektir. Dördüncü tür ahlaki sorunlar, plan ve politika tercihlerinde varolan değerlerle ilgilidir. Bunlar toplumun temel tercihlerini gösterdikleri için siyaseten en hassas sorunlardır. Aşağıda bu dört kümede toplanan planlama-ahlak ilişkisi sırasıyla biraz daha açılacaktır.

Günlük Davranış ve Ahlak: Plancı bir yurttaştan hediye kabul edebilir mi? Gizli bilgiyi açıklayabilir mi? Kamu fonlarını bazılarına kazanç bazılarına kayıp getirecek bir proje için harcayabilir mi? Plancı kamu yararına olduğuna inandığı bir değişikliği yaptırmak için imar önerisinde bulunanları maliyetli ertelemelerle tehdit edebilir mi? Bunlar plancıların günlük çalışma hayatında karşılaşabilecekleri sorunlara birkaç örnektir. Günlük profesyonel davranışın analizi planlamada geniş ahlaki sorunların incelenmesi için kritik bir başlangıç noktası sağlar. Yolsuzluk ve rüşvet bürokratik uygulamalarda ortaya çıkan en önemli ahlaki sorunlardandır.

Wachs (1985: xiii), bazı plancıların planlamada ahlak tartışmalarını günlük davranışların ahlaka uygunluğu ile sınırlama eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Halbuki, bu planlamada ahlakın önemli boyutlarından sadece birisidir. Bu tutum planlama pratiği, planlama yöntemleri ve politikaları gibi daha geniş ahlaki sorunların göz ardı edilmesi sonucunu doğurabilir. Bu sebeple planlamada ahlakın kapsamını günlük profesyonel davranışın ahlaka uygunluğundan daha geniş tutarak diğer sorunlara değinmek gerekir.

İdari Takdir Hakkı ve Ahlak: Plancılar kamu adına karar verirler. Yapı planlarının onaylanması, karayollarının güzergahlarının belirlenmesi ve lağım arıtma tesisleri için yer seçimi gibi kararlar, kamuyu etkileyen plancı kararına birkaç örnektir ve bunlar bireysel olarak yurttaşlara kazanç ve kayıplar dağıtır. Bunlar gibi, örneğin bir parselin düşük ya da orta gelirli için mi yoksa yüksek gelirli için mi konuta ayrılacağı ahlaki bir sorundur. Aynı şekilde, dağ tepelerini ırmak boylarını yabancı hayat ya da diğer koruma amaçları için ayırmak ya da sanayi ya da rekreasyon faaliyetleri için ayırmak da ahlaki bir sorundur (Beatley, 1991: 3). Bu tür kararlar yolu ile plancılar doğrudan toplumun yönetimine katılırlar. Seçilmiş temsilciler tarafından yapılan yasalar temel parametreleri belirlerken bir çok şeyi belirlemeden bırakır. Bu nedenle plancılar hizmetlerin kapsamı, donanımların yerleri ve doğası hakkında karar verirlerken geniş ölçüde takdir hakkına sahiptirler.

Planlama Teknikleri ve Ahlak: Planlama uzmanlık gerektiren bir meslektir. Belli veri tabanı, nüfus ve ekonomik tahminler için kullanılan bilgisayar yöntemleri, arazi kullanım tabloları ve performans ölçütleri, fayda-maliyet ve etki değerlendirme yöntemleri planlama alanının temelini oluşturan bir kaç tekniktir. Plancılar geleneksel olarak kullandıkları verilerin, tekniklerin ve ölçütlerin değer açısından tarafsız olduğunu varsayarlar. Buna göre daha yeni yöntemler zevklerde değişme yerine anlayışta ilerleme sağladığı için eski yöntemlerin yerine geçerler. Planlama araçlarının gayesi karar vermeye destek olacak sistematik ve nötr bilgi sağlamaktır. Bu anlayışa göre planlamanın ahlaki boyutu, karar vericilerin problemleri tanımlamasında ve bilgiyi değerlendirmesinde aranmalıdır.

Planlama araç ve yöntemlerinin değer açısından nötr olduğu görüşü, planlamanın araçlarını aldığı pozitivizm geleneğinden gelir. Fakat bu görüş sürekli eleştirilmiştir. Buna göre pratikte bütün analiz yöntemleri ve karar verme ölçütleri değer yüklüdür. Planlama yöntemlerinde varolan değerler kaçınılmaz olarak belli tercihleri diğerleri

aleyhine desteklerler.

Planlama tekniklerinde ahlaki sorunları incelemek amacı ile tahmin (*forecasting*) örnek olarak alınabilir. Wachs (1982: 562-567), planlamada çokça kullanılan tahminin, politik yönünün bariz olması, tahmin sürecinin teknik yönden karmaşık olması, belli bir eylemi destekleyen tahminlerin kamu görevlileri ve çıkar gruplarınca sıkça talep edilmesi, tahminin bir çok ön kabule dayanmak zorunda olması, isteklere göre tahminin manipülasyonun mümkün olması, tahminlerin ispatının mümkün olması nedenlerinden dolayı plancı için bir çok ahlaki ikilemi meydana getirdiğini ortaya koymaktadır.

Planlar, Politikalar ve Ahlak: Plan ve programlar doğası gereği ahlakla ilgilidir. Çünkü plan ve politikalar değerlerin somutlaştırılmış ifadeleridir. Başka bir deyişle her bir plan ve politikanın muhtevası, bazı düzeylerde ahlaki terimlerle ifade edilen öncelikleri ve maksatları yansıtır. Taylor'a (1980: 160) göre her bir plan (statükoyu kuvvetlendiren bir plan bile olsa) bir takım ahlaki kabul ve yargıları ihtiva eder (örneğin özel araba kullanımı yerine toplu taşımayı desteklemek, fiziksel çevreye zarar verse bile ekonomik büyümeyi teşvik etmek gibi). Eğer fakirler için yapılan bir konut programı kişisel mülkiyet değerini artırırsa ya da endüstrilerin havayı kirletme özgürlüğü sınırlanırsa, bu toplumda doğal olarak neyin doğru ya da yanlış olduğuna dair değerleri yansıtır. Bu tür ilkeler neticede subjektiftir ve en iyi şekilde demokratik politik süreçlerde tanımlanır. Bu planlamanın politik niteliğini gösterir. Plan ve politikalar, amaçlar ve araçlar arasında tercihlerle ilgilidir. Bu tür tercihler her zaman ahlaki sonuçlara sahiptirler ve bunlar genellikle politik olarak yüklenilir. Plancılar belli tercihlerde ahlak ilkelerinin olduğunun farkında olsunlar olmasınlar, kendi plan ve politikalarını nihai değeri meydana getirdikleri ahlaki değerlerle ölçülür.

Nitekim, planlamanın tercih kuramını geliştiren Davidoff ve Reiner (1973: 22) değerleri formüle etmede plancının sorumluluğu üzerine vurgu yapmaktadır. Onlara göre plancı müşterilerinin bir ajanı olarak neyin doğru ya da yanlış olduğu hakkında kendi düşüncesini empoze etmemelidir. Plancının nihai amacı tercihleri genişletmek olmalıdır. Amaçlar değer ifade eder. Değerler de nesnel olarak haklı çıkarılamaz. Bu nedenle plancılar kamu için amaçları makul olarak kabul ya da reddedemezler. Plancının liyakat ve dirayeti ona yakın ve nihai müşterisine (çalıştığı kurum ve halka) değerleri dikte etme hakkı vermez. Kamuda karar verme ve eylem müşterilerin iradesini yansıtmalıdır. Plancıların rolü değerlerin toplumda dağılımını belirlemektir. Plancı çalıştığı kurumun çıkarlarını değil (zira kurumlar insana hizmet için vardır), plandan etkilenen çoğunluğun çıkarlarını araştırmalıdır. Plancılar belli eylemler için ölçütler sağlamak için değer hiyerarşisi formüle etmelidirler. Elbette çoğulcu bir toplumda değer uyumsuzlukları ve çatışmalar olacaktır. Plancıların değer çatışmalarını çözmek ve çoğulu amaçlar elde etmek için çalışmaları gerekir. Sonuç olarak bir kararın geçerliliği sadece kişisel ya da kolektif olarak sahip olunan değerlerle ölçülür.

Burada Wachs'ın (1985: xiii) tasnifine uygun olarak planlama ahlak ilişkisi ortaya konmaya çalışıldı. Görüldüğü gibi planlama hemen hemen bütün yönleri bakımın-

dan ahlak ile yakından ilgilidir. Stein ve Harper'ın (2004: 11) belirttiği gibi, planlamada ahlak sadece plancılardan kişisel ahlak ve meslek ahlakı ile sınırlı değildir. Ahlak planlamanın merkezindedir. Daha doğrusu, planlama nosyonu ahlak temeline dayanır. Planlama ahlakı profesyonel ahlak ve çevre ahlakından daha geniş bir uygulamalı ahlak dalıdır. Bütün toplumsal kurumlar gibi planlama da meşruiyetini paylaşılan ahlaki kavram, düşünce ve ilkelerden almaktadır. Dolayısıyla planlamada ahlak konusuna hem plancılar ve hem de planlama değerleri açısından yaklaşılabilir.

IV. Plancılar ve Ahlak

Planlamanın ahlaki boyutlarına işaret ettikten sonra şu sorular sorulabilir: Plancıları mesleki yaşamlarında karşılaştıkları ahlaki sorunlar nelerdir? Plancılar hangi ahlaki tavra sahiptirler? Plancılar ahlaki bir sorunla karşılaştıklarında onu nasıl çözerler?

Plancıların karşılaştıkları ahlaki ikilemleri gösteren ilk çalışmalardan biri Marcuse'nin (1976: 264-274) makalesidir. Marcuse, şu örnekolayı ahlaki açıdan analiz etmiştir: Oldport belediye başkanı 20 yıllık kapsamlı plan hazırlaması için danışman olarak bir planlama firmasını tutmuştur. Plancılar ilk raporlarında siyah azınlığın kamu okullarında 5 yıl içinde kentte ise 12 yıl içinde çoğunluğa ulaşacağını tahmin etmiştir. Belediye başkanı şiddetle bu rapora karşı çıkmıştır. Çünkü bunlar açıklandığı zaman kendi kendini gerçekleştiren bir kehanet haline gelme ihtimali vardır. Bunun için belediye başkanı plancılardan raporu yeniden yazmalarını istemiştir. Bunun üzerine plancılar tahminlerini siyah azınlığın 8 yıl sonra kamu okullarında ve 16 yıl sonra kentte çoğunluğa ulaşacağı biçiminde değiştirmiştir. Ne var ki, belediye başkanı bunu da beğenmeyerek plancıların işlerine son vermiş ve bu konuda sessiz kalmalarını istemiştir. Plancılar da bu isteği yerine getirmiştir. Daha sonra belediye başkanı kendi kadrosundan bir uzmana tahminleri çıkartarak raporu düzenletmiştir. Bu örnekolay plancıların sahip oldukları birbirleriyle çatışan sorumluluk ve değerlere işaret etmektedir. Burada plancıların belediye başkanına (işverene), topluma, mesleğe ve kişisel değerlerine karşı sorumlulukları vardır. Acaba hangisi önde gelecektir? Öte yanda plancılar bir biriyle yarışan müşteriye sadakat, kamu yararı, adalet, eşitlik, verimlilik, hukuk ve profesyonel özerklik gibi bir çok değere sahiptir. Acaba bunlardan hangisi daha önemlidir? Marcuse, plancıları sıkıca sahip oldukları ahlaki inançları açıklama fırsatı vermeyen meslek ahlakının ötesine gitme mücadelesine davet etmektedir.

Plancıların ahlaki tutumları ile ilgili başka bir çalışma, Howe ve Kaufman'ın 1979'da ortaklaşa yaptıkları çağdaş Amerikan plancılarının ahlaki konulu araştırmasıdır. Amaçlarının önceden belirlenmiş standartlara göre plancıları ahlaken yargılamak değil, plancıların neyi ahlaki kabul ettiklerini tasvir etmek olduğunu belirten Howe ve Kaufman, bildikleri kadarı ile konu ile ilgili daha önce hiçbir sistematik çalışmanın yapılmamış olduğunu kaydetmektedirler. Bu çalışmada plancıların aşağıdaki uygulamaları genellikle ahlaki kabul ettikleri bulunmuştur: Bir sorunu çözmek için onu abartma, kayıtsızlık, feda edilebilir şeyleri değiş-tokuş (*trade-off*) için kullanma ve resmi bir eyleme karşı gelen bir gruba plancının zamanını harcayarak yardım et-

mesi. Buna karşın, şu uygulamalar gayri ahlaki bulunmuştur: Tehdit, bilgiyi çarpıtma ve bilgi sızdırma. Başka türlü gayri ahlaki sayılan uygulamalar, eğer çevre, azınlıklar ve dezavantajlı gruplarla ilgili ise ahlaki olduğu inancı genellikle planlılar tarafından paylaşılmaktadır. Örneğin, bilginin bir imar önerisine karşı gelen çevre grubuna sızdırılması ahlaki kabul edilmektedir (Hendler, 1991: 100).

Howe ve Kaufman ahlaki davranış bakımından planlıları üç gruba ayırmaktadır: Birinci grubu “teknisyenler” oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan planlılar planlamanın siyaset dışı olduğuna inanmaktadır. Onlara göre teknik yöntemlerin büyük ölçüde geçerliliği vardır. Bu tür planlıların önde gelen ahlaki kaygıları, çalıştıkları kuruma ve işverene sadakattir. “Politikacılar” olarak adlandırılan ikinci grup planlılar, planlamayı toplumsal değişmeyi meydana getirecek çaba olarak görmektedir. Onlar, manipülasyon ve aktivizmi ahlaki davranış alanı içinde kabul etmektedir. Bu grupta yer alan planlılar kuruma sadakatten daha çok ilkelere bağlılığa önem vermektedir ve teknik analizlerin nesnel olduğu görüşüne güven duymamaktadır. İlginç bir şekilde en büyük grubu ilk iki grubun karşıt özelliklerini birleştiren “karmalar (*hybrids*)” oluşturmaktadır. Bir çok planlı bu belirsiz kategoride yer aldıkları için rekabet eden sadakatler arasında farklı yönler çizmektedir (Hendler, 1991: 100).

Barrett, 1984’de Amerikan planlıları üzerine yaptığı çalışmada benzer sonuçlar elde etmiştir. Barrett’in ahlak araştırmasına katılan planlıların çoğu kurum içi bir çatışmayı bastırmak için bir imar müdürü ve planlının kamuya bilgi kısıtlamasında bulunmasını gayri ahlaki bulmaktadır. Çalışma planlılar arasında önemli ölçüde ahlaki görüş bakımından belirsizliğin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Örneğin planlıların çoğu aşağıdaki durumlarda alınması gereken ahlaki tavır hakkında tam bir görüşe sahip değildir: Politik çıkar çatışmaları, bir imar önerisinden dolayı meydana gelen istihdam ayrımcılığı ve imar müdürünün izni olmadan bir yurttaş grubuna bilgi sızdırma (Hendler, 1991: 100).

1985’de Amerikan ve İsrail planlılarını ahlaki yönden karşılaştıran Kaufman şu bulguları sunmaktadır: Amerikan planlılarla karşılaştırıldığında İsraili planlılar çevre, dar gelirliilerin ihtiyaçları ve toplu taşıma gibi konularda sabit değer yönelimlerine sahiptir. Dahası, İsraili planlılar ahlaki sorunların kapsam ve sayı olarak Amerikan planlıların algıladıklarından daha fazla olduğuna inanmaktadır. İsraili planlılar aynı zamanda deontolojik ahlaki anlayışa sahiptir ve ahlak konusunda duruma göre düşünmeye daha az yatkındır (Hendler, 1991: 100).

Lang ve Hendler’in 1990’da yaptıkları çalışmanın Howe ve Kaufman’ın 1979’daki çalışması ile karşılaştırılması Amerikan ve Kanadalı planlıların ahlaki tavırları hakkında ilginç sonuçlar vermektedir. Hem Amerikan hem de Kanadalı planlılar imar yapma tehdit etmeyi ve bilgi çarpıtmayı gayri ahlaki uygulamalar olarak değerlendirmektedir. Amerikan planlıları veri bir imar önerisi için toplumsal destek oluşturmayı ahlaki bulurken, Ontario planlıları gayri ahlaki bulmaktadır. Resmi bir faaliyete karşı gelen yurttaş grubuna yardım etmeyi Amerikan planlılar ahlaki bulurken, Kanadalı planlılar eşit şekilde ikiye ayrılmaktadır. Ontario planlılarının çoğu bir

kişinin profesyonel yargısını bastırmanın gayri ahlaki olduğuna inanırken, Amerikan planlılarının çoğu bunun ahlaki olduğuna inanmaktadır. Amerikan planlıları ahlak kuramı açısından teleolojik perspektife sahip iken, Ontario planlıları İsrail planlıları gibi deontolojik ahlak yaklaşımına sahiptir (Hendler, 1991: 100).

Hendler (1991: 101-103) planlama öğrencileri ve planlıların ahlaka dair görüşlerini öğrenmek için yaptığı araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Profesyonellerle karşılaştırıldığında öğrenciler, kamu yararına gözüken tavizleri sağlamak için imar yapma tehdit eden planlıyı ahlaki davranıyor diye görmeye daha eğilimlidir. İkinci olarak, öğrenciler bir planlama meselesinde çatışma durumunda profesyonel tavra bağlı kalmaya daha az destek vermektedir. Öğrenciler, deontolojik ahlaki tavır alarak ahlaki görüşlerini ifade etmeye önemli ölçüde daha az eğilimlidir. Sonuç olarak profesyonel planlama deneyimine sahip olmak neyin doğru neyin yanlış olduğu hakkında kişilerin görüşünü değiştiren en önemli faktördür. Ahlak dersi almış olmak değişiklikleri etkilemektedir. Ancak, cinsiyetin ahlaki görüş bakımından önemli bir etkisi bulunmamıştır.

Campbell ve Marshal (1998: 118-127), 1996 yılında İngiltere’de hem kıdemli planlılar hem de mesleğe yeni giren planlılarla yaptığı grup toplantılarında, genç ve kıdemli planlıların farklı değerlere sahip olduğunu saptamıştır. Piyasa süreçleriyle bağlantılı olarak planlama sisteminin rolünü kıdemli planlılar, ekonomik durumu bozulan metropoliten alanlarda planlama mülahazalarını kolayca çığneyerek gelişme ve iş imkanlarını korumak, yeşil kuşak alanlarında düzenleyici bir işlev görek imarı uygun konumlara yerleştirmek, genel olarak piyasanın işleyişini geliştirmek olarak görürken, mesleğe yeni giren planlılar planlamanın kritik rolünün “çevreyi” savunmak olduğunu düşünmektedir. Ancak çevreyi savunmak ya da sürdürülebilirlik konusunda genç planlılar özellikle iki ikileme karşı karşıya kalmaktadır: Şimdiki ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarını dengelemek ve doğal dünya ile insan refahı arasında denge kurmak. Halk katılımı konusunda da planlılar farklı düşünmektedir. Kıdemli planlılar halk katılımı ya da danışmanın sonuçların kalitesini artıracığına inanırken, genç planlılar halk katılımını bir erdem olarak görmeye daha az eğilimlidir ve katılımı planlının teknik yeteneğini kullanmasına bir engel olarak düşünmektedir. Mesleğe yeni giren planlılar bağımsız mesleki yargıyı savunurken siyasilere daha az güven duymaktadır. Kıdemli planlılar ise, pragmatist bir tutum sergilemektedir. Çalışma aynı zamanda planlıların karşı karşıya bulunduğu piyasanın sunduğu ikilemlere de işaret etmektedir. Örneğin kamuda çalışan planlılar özelde çalışan planlıların dürüstlüğüne sorgulamaktadır. Örneğin kamuda çalışan bir planlı özelde çalışan planlıları tıpkı avukatlar gibi kim para verirse onu savunuyor diye eleştirmektedir. O planlıya göre, kamuda çalışan planlılar doğru tarafta, melekler tarafında yer almaktadır.

Campbell ve Marshall (2000: 298-307) bir başka çalışmasında planlıların karşılaştıkları ahlaki sorun ve ikilemleri, onların diğer mesleklerden daha fazla sayıda yükümlülüklerle sahip olmasıyla ve yeni sağ yaklaşımın planlamaya etkisiyle açıklamak-

tadırlar. Örneğin 1983 Bolan Raporu plançıların yükümlü olduğu moral varlıkları şöyle sıralamıştır: Kendi, aile, arkadaşlar, işveren, müşteriler, iş arkadaşları, meslek, yerel halk, ulus-devlet, geçmiş kuşaklar ve gelecek kuşaklar. Campbell ve Marshall bunları, bireysel değerler, meslek, işveren kurum, seçilmişler ve kamu olarak 5 kategoride toplayarak aralarındaki çatışmalardan ortaya çıkan ahlaki meseleleri analiz etmektedir. Aşağıda kısaca bunlara değinilecektir.

Bireysel değerler: Bu tür değerler aile, din, eğitim, toplum sınıf ve benzeri faktörlerden etkilenmektedir. Plançıların bireysel değerlerini etkileyen en önemli faktörün eğitim olduğu kabul edilmektedir. Diğer yandan çocukluk, kariyer seçimi ve mesleki deneyim plançıların bireysel değerleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İngiltere’de plançıların çoğunluğunun orta sınıf beyaz erkeklerden oluşması, meslekte kadınların, engellilerin ve azınlık gruplarının iyi temsil edilmediğini göstermektedir. Plançının sahip olduğu bireysel değerlerle kıdemli yöneticilerin değerleri, siyasilerin değerleri ve örgüt kültürü arasında uyum (riayet) çatışması çıkabilir. Bu durumlarda takınılacak ahlaki tavır genellikle duruma bağlıdır. Kimileri bu tür çatışmayı basitçe atlatırken, kimileri tartışma yoluyla gidermeye çalışmakta, kimileri ise iş değiştirmek durumunda kalmaktadır.

Meslek: Özellikle yeni sağ siyasal akımının planlamada etkili olmaya başlamasıyla planlamanın dayandığı mesleki temeller sorgulanmaya başlamıştır. Plancılığın uzmanlık olarak diğer alanlardan ayrılacak bir yeterlik alanı olmadığı ileri sürülmüştür. Plançılar hala teknik uzman olarak tarafsızlık ahlakını savunsa da planlamanın siyasal bir faaliyet olduğu ortaya çıkmıştır. Plançıların meslek değerleri bakımından doğabilecek ahlaki sorunlar, plançının bir kamu görevlisi olarak resmi yetkisine dayanarak çıkar sağlaması ya da çıkar çatışması, plançının bağımsız mesleki yargısıyla işveren kurumun istekleri arasında çıkabilecek çatışmalar ve kamuda çalışan plançılarla özelde çalışan plançıların farklı kamu yararı anlayışına sahip olmaları olarak sıralanabilir.

İşveren kurum: Plançıların çoğunun yerel yönetimlerde istihdam edildiği düşünülürse yeni sağ ideolojinin bu bakımdan neden olduğu ahlaki ikilemler tahmin edilebilir. Kamu-özel sektör işbirliğine ve özel girişime önem veren bir ortamda rekabet eden yükümlülükler karşısında mesleki yargı yetersiz kalmaktadır. Örneğin ortaklık (*partnerships*) düzenlemelerinde planlama mülahazalarıyla karı maksimize etme çabaları uyuşmamaktadır.

Seçilmişler: Geleneksel olarak seçilmişlerin politika belirlediği, atanmışlarında bunu uyguladığı kabulü yaygındır. Ancak günümüzde planlamada politika belirleme ile uygulama işlevlerini birbirinden ayırma çok zor hale gelmiştir. Politikacılardan gelen resmi tavsiyeler ile plançıların görüşleri arasında çatışma çıkabilir. Örneğin bazı plançılar politikaların getirdiği sınırlamaları yerel takdir hakkını kullanmaya engel görmektedir (Tewdwr-Jones, 1995: 179).

Kamu: Geleneksel olarak planlamanın kamunun çıkarlarına hizmet ettiği savunulmuşla gelmiştir. Ne var ki, kamunun kim, ihtiyaç ve isteklerinin ne olduğunu belirlemek

her zaman tartışma konusu olmuştur. Dahası, insanlar arasında benzerliklerden daha çok farklılıkların ön plana çıktığı bir dünyada kamu yararı kavramının daha da sorunlu olduğu ortaya çıkmıştır.

Plancıları ahlak açısından yaklaşan buraya kadar incelen bütün çalışmalar gösteriyor ki plancılar bir çok ahlaki sorunla karşılaşmaktadır. Plancıların karşılaştıkları ahlaki sorunlar yere, zamana ve kişilere göre değiştiği için bunların tam bir listesini oluşturmak mümkün görünmemektedir. Peki, plancılar karşılaştıkları ahlaki sorunları nasıl çözüme kavuştururlar? Onlar, deontolojik tavır sergileyerek sonuçları göz ardı mı ederler, teleolojik tavırla yanlış eylemlerle olumlu sonuçlar elde etmeye mi çalışırlar, faydacı yaklaşımla en çok fayda getiren seçeneği mi tercih ederler ya da sezgisel olarak doğru gözüken alternatifi mi tercih ederler?

Callahan'a (1988: 21'den aktaran Patton ve Sawicki, 1993: 37) göre çoğumuz kendimizi deontolojist olarak görürüz ama pratikte teleolojik yaklaşımla hareket ederiz. Kaufman (1993: 112), 1982'de plancılarla yaptığı görüşmelerde şu eğilimleri tespit etmektedir: Bazı plancılar gayri ahlaki davranma potansiyeli olan durumlardan kaçınmak için hileli ya da karmaşık bir şekilde karar verirler. Örneğin, bir plancı "Ben sevgi adamıyım savaşçı değil. Bu nedenle çözemeyeceğim sorunların alanını belirlemeye çalışıyorum. Nüfuz etmek için taş duvarlar aramıyorum" demektedir. Kimileri ise teleolojik ve deontolojik ahlaki yaklaşımların karışımı bir tutum izlemektedir. Örneğin, bir plancı "Bir şeyi yayıp yapmama hakkında karar verme durumunda olduğumda çatışmayı ustalıklı idare etmeye çalışırım. Dürüstlüğü ihlal etmemeye ve temel değer tercihlerimden sapmamaya çalışırım" demektedir. Diğer bazı plancılar ise, başkalarının bana davranmasını istediğim gibi davranırım türünde bir yaklaşım benimsemektedir. Plancıların çoğu ise bir şey yapıp yapmamaya karar vermeden önce kararı ahlaki standartlara göre test ettiklerini söylemektedirler.

Bu son durum plancıların ahlaki analiz yapmasını gerektirir. Bir çok ahlaki analiz tekniği vardır. Kaufman (1993: 112), planlamada ahlak derslerinde öğrencilerine gösterdiği iki yöntemi örnek olarak vermektedir; Bok'un "pratik moral muhakeme" yöntemi ve Rosen'in "ahlaki müzakere tekniği". Bok'un tekniği yalan söylemek ya da söylememek üzerine kurulsun da diğer ahlaki sorunlarda da kullanılabilir. Bu yöntemlere göre kişi önce yalan söylemeden zorluğu çözebilecek alternatif eylem biçimlerini düşünmelidir. İkinci olarak yalan söylemeye bahane ne gibi ahlaki sebepler olabilir ve bunlara karşılık ne gibi ahlaki argümanlar geliştirilebilir, bunları düşünmelidir. Üçüncü olarak da bu adımları test için kendi kendine akli başında bir adam bu tür yalanlar hakkında ne der diye düşünmelidir. Rosen'in tekniğinde ise söz konusu ahlaki sorun görüş ayrılığına neden olan planlama durumu betimlenerek açıklanır. Müzakereye katılan herkesten her iki görüş için lehte aleyhte ve kararsız görüşlerini koşullu şekilde nedenleri ile bildirmesi istenir. Sonuç olarak tartışma şayet şeklinde ifade edilen fiili anlaşmazlık unsurları üzerinde yoğunlaşmalıdır. Bu ahlaki sorunun daha rasyonel tartışılmasına hatta çözümüne yol açabilir.

Burada plancıların karşılaştıkları ahlaki sorunlar, plancıların bunlar hakkındaki

görüşleri ve karşısında takındıkları tavır hakkında yapılan tartışma şu gerçeği ortaya koymaktadır: Plancıların takındığı tavır genel olarak sahip olunan değerlerden etkilenmektedir. O halde, planlama alanında değerler aleminin bilinmesi gerekir. Aşağıda planlamada hangi değerlerin olduğu sorusuna yanıt aramaya çalışacaktır.

V. Planlama ve Değerler

Değerler, tercih edilen ya da kıymet verilen hareket tarzı yada durumlara dair uzun süre etkisini ve gücünü koruyan inançlar olarak tanımlanabilir (Beatley, 1994: 18). Planlama pratiğinde varolan değerleri, plancının kişisel olarak sahip olduğu değerler ve planlama değerleri olarak ikiye ayırmak mümkündür. Patton ve Sawicki, (1993: 38), nasıl hareket etmemiz gerektiği hakkında plancıların iç dürtülerinden çıkan inanç, değer ve önyargıları “sübjektif sorumluluk” olarak adlandırmaktadır. Plancıların kişisel olarak sahip olduğu değerler doğal olarak kişiden kişiye değişmekte ve planlama meslek ilkelerinden farklı olabilmektedir. Bir önceki bölümde plancıların ahlaki sorunlar karşısında farklı tavırlar sergilemesi bu duruma işaret etmektedir. “Objektif sorumluluk” ise bir görevli olarak yasal, örgütsel ve toplumsal taleplerden çıkan değerleri ifade eder. Planlama değerlerini sorgulayan Fromm (1972: 67), plancının değerleri ile planlama değerleri arasındaki çelişkiye dikkat çekmektedir. Plancılar inandıkları değerlerin tersine hareket etmektedirler. Plancılar, Yahudilik ve Hıristiyanlık geleneğinden gelen insan merkezli değerlere sahip iken, bu değerlerin aksine ekonomi merkezli hareket etmektedirler. Fromm şu soruyu sormaktadır: Gerçekten biz planlıyor muyuz yoksa sorgulamayacağımız belli ilkelere göre planlamaya mı planlandık? Fromm, cevaben teknolojik toplumda tek bir normun olduğunu ileri sürmektedir. O da teknolojik değer ilkesidir. Buna göre bir kimse teknik olarak yapması mümkün olan ne varsa yapmalıdır. Eğer aya gidebiliyorsak gitmeliyiz, daha fazla soru sormaya gerek yok. Oysa, geleneksel değerlere göre bir kimse insanlar için iyi olanı yapmalıdır. Dolayısıyla planlama Taoizm, Budizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi bütün insancıl dinlerde ortak değer olan kamil insanı geliştirmeye yönelmelidir.

Planlama değerlerini iyi plancıya dair değerler, iyi planlamaya dair değerler ve iyi fiziksel çevreye dair değerler olarak üç farklı düzeyde ele alınabilir (Tekeli, 1998: 19). Planlama değerlerini öğrenmek için başvurulması gereken iki temel kaynak vardır. Bunlar, planlama teorileri ve plancıların meslek ahlakı kodlarıdır. Bunun için burada önce planlama meslek kodlarında yer alan ahlak ilkeleri tartışılacak, daha sonra planlama teorileri önerdikleri ya da ima ettikleri ahlak ilkeleri pratikte planlamaya yol gösterme bakımından incelenecektir.

Amerika Birleşik Devletler’nde 1991 “*AICP Ahlak ve Profesyonel Davranış Kodu*”, plancıların sorumluluklarını kamuya, müşteri ve işverene, meslek ve meslektaşlarına ve kendine karşı olmak üzere 4 ana başlık altında toplamaktadır. Plancının en önde gelen sorumluluğu, kamu yararına hizmet etmektir. Bunun için plancıların planlama kararlarının birbiriyle ilişkili olduğuna ve uzun vadeli etkileri olduğuna dikkat etmesi, halka ve karar vericilere tam, doğru ve açık bilgi vermesi, planlama sürecinde

herkesin katılımını sağlaması, herkes için tercih ve fırsat olanaklarını geliştirme için çaba harcaması, doğal ve tarihsel çevreyi korumak için gayret sarf etmesi gerekir.

Öte yandan plancılar, aynı zamanda, müşteri ve işverenler için gayretle çalışmalıdır. Bu bağlamda plancıların bağımsız mesleki yargılarını kullanmaları, kamu yararıyla çatışmayan ve illegal olmayan müşteri isteklerini kabul etmeleri, çıkar çatışmalarından (resmi yetkilerini kullanarak kendine çıkar sağlamaktan) kaçınmaları, bir iş almak için uygun olmayan araçlar kullanmamaları, profesyonel planlama yeteneklerinin dışında ve ötesinde bir iş kabul etmemeleri, müşterilerine ait gizli bilgileri açıklamamaları gerekmektedir.

Meslek ve meslektaşlarına karşı sorumlulukları bakımından bir plancının hem kendisinin hem de meslektaşlarının mesleki bilgi ve becerilerini sürekli geliştirme yükümlülüğü vardır. Bunun için plancıların planlamanın itibarını korumaları, arkadaşlarının görüşlerini doğru temsil etmeleri, onlara eşit ve adil davranmaları, onlarla bilgi birikimlerini paylaşmaları, onların mesleki gelişimine katkıda bulunmaları, kadın ve azınlık grubu üyelerinin mesleğe girme imkanlarını artırmaları, planlama teorisi, standart ve yöntemlerinin uygulanabilirliğini incelemeleri lazım gelir.

Kendi kendine karşı sorumlulukları bağlamında plancıların yüksek standartlarda dürüstlük, yeterlik (liyakat) ve bilgi için çaba sarf etmesi gerekir. Bu nedenle plancıların meslek erbabına uymayan yanlış eylemlerden kaçınmaları, başkalarının haklarına saygılı olmaları, mesleki eğitime devam etmek için çaba sarf etmeleri, hesaplama, uygulama ve eğitim gibi profesyonel becerilere sahip olmaları, planlama pratiğinde ahlaki meseleleri sistematik ve eleştirel olarak analiz etmeleri, gönüllü mesleki etkinliklere ve planlama kaynakları olmayan gruplara yardımcı olmaya gayret etmeleri gerekir.

Yine Amerika Birleşik Devletleri'nde *APA*'nın Mayıs 1992'de benimsediği "*Planlamada Ahlak İlkeleri*" de ufak tefek farklılıklar olsa bile yaklaşık olarak *AICP*'in yukarıda özetlenen Ahlak Kodu'ndaki ilkelere yer vermektedir. Tek önemli fark sorumlulukların üç ana başlık altında toplanmasıdır. Planlama kamu yararına hizmet etmeli, planlamada halkın güvenini kazanmak için yüksek standartlarda dürüstlük ve yeterlik sağlamak için çalışılmalı ve plancıların mesleki becerilerini geliştirmek için sürekli çaba harcanmalıdır.

Kuruluş amacını kamu yararı için şehir planlama sanat ve bilimini ilerletmek olarak belirleyen *RTPI* (Kraliyet Şehir Planlama Enstitüsü), İngiltere'de 1994 yılında "*Mesleki Davranış Kodu*" hazırlamış ve 2001 yılında yenilemiştir. Bu koda göre üyeler şu temel ilkelere uymalıdır: "(1) Doğruluk, dürüstlük ve liyakat ile hareket etmelidirler, (2) Korkusuzca ve tarafsız olarak en iyi beceri ve anlayışı ile kendi bağımsız mesleki yargısını kullanmalıdırlar, (3) Bu kodun hükümlerine uygun olarak işverenlere, müşterilere arkadaşlarına ve diğerlerine karşı olan görevlerini özen ve gayretle yerine getirmelidirler, (4) Yaş, özürllük, din, inanç, cinsiyet ya da ırk zemininde ayrımcılık yapmamalı ve fırsat eşitliğini geliştirmek için başkaları tarafından yapılan bu tür ayrımcılıkları bertaraf etmeye çalışmalıdırlar, (5) Meslek ya da Kraliyet Şehir

Planlama Enstitüsü'nün itibarını düşürmemelidirler.”

Bu temel ilkeler kodda ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bunlar arasında, mesleki liyakat ve geliştirilmesi, ayrımcılığa karşı olma, fırsat eşitliği, mesleki yargıyı savunma, çıkar çatışmaları, gizli bilgiyi açıklama, üçüncü kişilerden elde edilen menfaatler, çalışma şartlarını belirleme, hizmet alanın isteklerine uyma, Enstitü'nün çıkardığı yönetmelik ve benzeri şeylere uyma, mesleğin itibarı, ahlak kodunun hükümlerine uyma, uymayanları bildirme, soruşturma ve cezalandırma gibi hususlar yer almaktadır.

Patton ve Sawicki'ye (1993: 37) göre ahlak kodları, kural-faydacılık ve eylem-deontoloji (sezgicilik) gibi, iki temel ahlaki yaklaşım arasında orta yol yaklaşımlara dayanmaktadır. Kaufman (1993: 112), ahlak kodlarını planlama mesleğinin ahlaki standartlarının en iyi ifadesi olarak nitelendirmektedir. Hendler (1991: 104) planlama kodlarının spesifik olarak doğal ve inşa edilmiş çevre, dezavantajlı gruplar ve hatta ahlakın önemi hakkında ilkeleri içeren bir kod olarak değerlendirirken, bu kuralları zayıf, esassız ve belirsiz diye eleştirilerin de olduğunu belirtmektedir. Beatley (1994: 9), kodlarda yer alan ilkelerin çok azının öze ilişkin olduğunu ve bunların da genel ve belirsiz olduğunu kaydetmektedir. Barrett (1998: 1) ise, *AICP* tarafından diploma verilen bütün planlıların tek bir ahlak kodu altında çalışmasına rağmen, kodun yorumlanması konusunda görüş farklılıklarının ortaya çıktığına dikkat çekmektedir. Ona göre görüş farklılıkları özellikle kamuda ve özelde çalışan planlılar arasında yaygındır.

Meslek ahlak ilkelerini belirsiz bulan Shannon (1995: 1-2), ahlak kodunun yorumlanmasında değerler arasındaki çelişkilere vurgu yapmaktadır. Örnek olarak kamu yararı ilkesiyle halk katılımı ilkesi arasındaki çatışmaya dikkat çekmektedir. Örneğin planlı çevreyi korumayı uzun vadede kamu yararı için en iyi eylem olarak görürken halk bunu çabuk zengin olma fırsatına yönelik bir tehdit olarak görebilir. Zaten gerek *AICP*'nin (1991) gerekse *APA*'nın (1992) hazırladığı planlama ahlakı kodları, planlama ilkelerinin birbiriyle rekabet içinde olduğu gerçeğini teslim etmekte ve buna duruma örnek olarak bilgi kullanımını göstermektedir. Kodda bilginin aleniyeti savunulurken, müşteriye ait mahrem bilginin gizli tutulması önerilmektedir. Uygulanabilir planlar hazırlamaları için planlılara tavsiyede bulunan Benveniste (1989: 45-49) ise, bilginin açıklanması konusunda ahlak kodunun önemli olduğunu, ancak, planlıların gerektiğinde gizlilikten korkmamasını önermektedir. Çünkü planlama herkesi memnun edemez ve bu bakımdan gizlilik bir planın uygulanmasında önemli bir rol oynayabilir. Aynı durum adalet değerinin yorumlanmasına ilişkin olarak ortaya çıkmaktadır. Planlamada adalet bazen girdi ya da fırsat eşitliği (dürüst süreç) olarak yorumlandığı gibi çıktı ya da sonuç eşitliği (sosyal adalet) şeklinde de anlaşılabilir (Howe, 1995: 126).

Ahlak kodlarıyla ilgili başka bir sorun, mesleki davranış kodlarında ahlak ilkelerin yer almasının, pratikte onlara uyulacağı anlamına gelmemesidir. Örneğin Feld (1995: 222-233), fırsat eşitliği ilkesinin *AICP* ahlak kodunda yer almasına rağmen,

Yonkers'de planlama yöntemlerinin kasten ve yasa dışı bir şekilde okul ve konut programlarında ırk ayrımcılığı yaratmak için kullanıldığını belgelemektedir.

Campbell ve Marshall (1998: 118), *RTPP*'nin mesleki davranış kodunu temel prosedürel meseleler üzerinde yoğunlaşmakla eleştirmektedir. Kod, "doğru" prosedürün uygulanmasının plancıların karşılaştıkları ikilemleri çözeceğini ima etmektedir. Bu tür bir tutum tatminkar olmayan sonuçlara karşı bir savunma mekanizması oluşturmakta ve plancılarının eylemlerinde varolan değerlerin sorgulanmasından kaçınılmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan kodun farklı kişilerce farklı yorumlanması söz konusudur. Örneğin Slack (1995: 58-60), planlamada dürüstlüğün kendine özel çıkar sağlamama bakımından hangi eylemleri içerip içermediğini tartışmaktadır.

Planlama değerlerinin bulunabileceği diğer temel kaynak planlama teorilerine bakılacak olursa planlama değerlerinin teoriden teoriye değiştiği görülecektir. Campbell ve Marshall'a (1999: 469) göre çoğu planlama kuramı ahlaki meseleleri açık bir şekilde ele almamıştır. Dolayısıyla bu konuda söylenecekler bir ölçüde yoruma dayanmaktadır. Aşağıda bazı planlama teorileri ahlaki duruşları ile bazı ahlak geleneklerinin planlamaya bakışı incelenecektir.

Teknokratik Rasyonalizm (Klasik Faydacılık): Faydacı yaklaşım planlama sürecinde güdülen amaçların çoğunluğun faydasına olduğunu kabul eder. Amaçlar konusunda görüş birliği olduğu önkabulü, bütün görüş farklılıklarının araçlar konusunda olduğunu varsayar. Burada fayda-maliyet analizini uygulayan plancının tarafsız ve değer yargılarından bağımsız olduğu kabul edilir. Araçsal rasyonalizme dayanan bu anlayışta planlama teknik uzmanlık meselesidir. Burada bilimsel rasyonellik zırhına bürünerek sorunları teknik mesele olarak görme ve tartışmalardan kaçınma eğilimi vardır. Planlamada neticecilik yaklaşımını benimseme planlama sonuçlarını değerlendirmeyi içeren bir planlama modeliyle çalışmayı gerektirir. Ne yazık ki, geleneksel olarak plancılar planlamanın ürettiği sonuçları sistematik olarak inceleme konusunda isteksiz olmuşlardır (Campbell ve Marshall, 1999: 469).

Profesyonellik ve Prosedürel Planlama Teorisi: Klasik faydacılık ve teknokratik rasyonalizmin zayıflıkları bu yaklaşım için başlangıç noktası sağlar. Aslında bu yaklaşım teknik rasyonalizmin bir varyantı olarak da görülebilir. Örneğin, günümüzde de büyük ölçüde geçerliliğini sürdüren rasyonel kapsamlı (*rational comprehensive*) planlama paradigmasına göre plancı kamu yararı adına problem çözücüdür. Kamu yararının nasıl belirleneceği konusunda teknik uzman olarak plancıların sezgilerine güvenmek gerekmektedir. Teknik planlama anlayışına göre "plancı sübjektif değer yargıları ve politik görüşleri ile mesleki pratiği birbirinden ayırmalıdır; plancı çalıştığı işverenin ve hizmet verdiği işverenin koymuş olduğu kurallara bağlı, sadık ve güvenilir olmalıdır; plancı mesleğin gerektirdiği teknik bilgiye hakim olmalı, toplumsal katkısının bu yolla sağlanacağını bilmelidir" (Ersoy, 1998: 120-121).

Savunucu Planlama (Advocacy Planning): 1965'de Davidoff'un (1973: 282-285) ortaya attığı savunucu planlama anlayışında politika dışı plancının yerini, çıkar ve değer çatışmalarının olduğu çoğulcu bir toplumda çeşitli gruplarla çalışan, dezavantajlı

grupların haklarını savunan, üniter kamu yararı anlayışı ile planlamanın değer olarak tarafsız olduğu anlayışını reddeden ve bu türden değer yargılarının mesleğin gereği gören plancı almaktadır. Ahlaki açıdan, savunucu planlamanın çoğulcu toplumlarda plancının tarafsızlık pozisyonunu sürdüremeyeceğini belirtmesi ve planlıların toplumun en zayıf kesimlerinin tarafını tutarak onları savunması gerektiğini ileri sürmesi bakımından önemlidir.

Küçük Değişimlere Dayanma (Incrementalism) ve Pragmatizm: Pragmatizm, mutlak olmadığından yola çıkar. Bilgi deneyden elde edilir ve bu bakımdan gerçek izafidir. Bir şeyin doğru olduğunu söylemek onun henüz deneylerle çatışmadığını söylemektir. Bu anlayışa göre planlama pratik sorun çözüme sürecidir ve aşamalı küçük değişimlere dayanan pratikler tarafından yol gösterilir. Bu anlayışın ahlaki referansı ahlaki çoğulculuktur. Ahlaki değerler duruma bağlıdır. Neyin doğru ya da iyi olduğu sürekli bir yeniden değerlendirme meselesidir. Politika belirleme mevcut politikalara marjinal düzeltmeler yapmaktan ibarettir. Küçük değişimlere dayanma, gerek bireysel özgürlüklere büyük önem vermesi gerekse piyasayı en verimli dağıtım mekanizması görmesi bakımından liberal değerlerle yakından ilişkilidir. Bazı pragmatistlerin bireyciliğin üstünlüğünü reddetmelerine rağmen küçük değişimlere dayanan anlayışa kolektivist değerleri enjekte etmek zordur. Küçük değişimlere dayanmayı savunanlar, siyasal pazarlık sürecinin verimli işlemesi için sonuçtan ziyade prosedürel meselelere ağırlık verir (Campbell ve Marshall, 1999: 471- 472).

Postmodernizm ve İletişimsel Planlama (Communicative, Collaborative or Argumentative Planning): Postmodern planlama anlayışı aydınlanma ve modernizm ürünü pozitivist rasyonalizme dayanan kapsamlı planlamanın profesyonellik, teknik rasyonalite, siyasal tarafsızlık ve üniter kamu yararı gibi temel değerlerini eleştirel yaklaşmaktadır (Campbell ve Marshall, 2002: 94). Postmodernizm, işlevsellik yerine estetik ve süslemeyi, kullanımların ayrılması yerine karışık kullanımları, bilim ve rasyonalizme karşı epistemolojik rölativizmi, basitlik yerine karmaşıklık, düzen yerine farklılıkları ve birlik yerine çoğulculuğu önermektedir. Postmodernizm bizatihi planlamaya değil, modernist planlamaya karşıdır (Taylor, 1998: 162-167). Örneğin iletişimsel planlama, sosyal bilimlerde postmodern eleştiriden doğmuştur. Pozitivist rasyonalizm nosyonu iletişimsel rasyonalizm nosyonu ile yer değiştirmiştir. Buna göre rasyonel ve bilimsel bilgi diğer bilme formlarından daha üstün değildir; bütün değerler eşittir, evrensel ahlaki ilkeler yoktur ve bu bakımdan bütün ahlaki düşünceler izafidir. Örneğin Healey (1992: 151), planlamayı postmodernist bir yaklaşımla iletişimsel bir teşebbüs olarak değerlendirmekte ve şöyle demektedir: “Doğru ve iyi eylemler, maddi koşullarımız ve isteklerimiz, ahlaki perspektif ve kültürümüz ve eğilimlerimizdeki çeşitli farklılıklar boyunca belli yer ve zamanlarda üzerinde anlaşabileceğimiz eylemlerdir. Bize rehberlik etmesi için ortak temel ideallere ya da iyi sosyal organizasyon ilkelerine müracaat etmemize gerek yok. Bu anlayışta planlama ve onun muhtevası, tartıştıktan sonra tercih edebileceğimiz bir hareket etme şeklidir. Bu farklı yaşarken birlikte anlam ifade etmenin yoludur.” Böyle bir yaklaşım planlamayı ahlaki açıdan

boşluğa bırakmaktadır. Çünkü bu yaklaşım ne doğru eylemleri prosedürel olarak haklı çıkarmak için ne de iyi sonuçları değerlendirmek için bir temel önermemektedir (Campbell ve Marshal, 1999: 476).

Çevre Ahlakı ve Planlama: Küresel çevre krizine çözüm olarak sunulan “sürdürülebilir kalkınma” düşüncesinin ortaya çıkmasından sonra planlamada en temel deontolojik çerçevelerden biri olmuştur. Ama bu yaklaşımın nasıl operasyonel hale getirileceği henüz belirsizdir. Beatley (1994: 261-274; 1991: 4-8), kent planlamaya rehberlik emesi için formüle ettiği ahlak ilkeleri arasına çevre ahlakı ilkelerini de katmıştır. Örneğin, “toprak kullanım politikası bireylerin gelir ve toplumsal durumuna bakmaksızın minimum çevre ve diğer haklarını korumalıdır”, “ahlaki toprak kullanım politikası doğal ekosistemleri korur ve sürdürür”, “ahlaki toprak kullanım politikası, yeryüzünde tek türün insan olmadığını, insan dışındaki yaşamların da kendi başına bir değere sahip olduğunu kabul eder”, ve “ahlaki toprak kullanım politikası, gelecek kuşaklara karşı önemli yükümlülükleri kabul eder” gibi ilkeler bunlar arasında sayılabilir.

Liberal Düşünce ve Planlama: Aslında klasik liberal düşünce, planlamanın rasyonellik ve özgürlük anlayışına eleştirel yaklaşmıştır. Hayek ve Poper gibi liberal düşünürler, insan zihninin rasyonel kapasitesinin sınırlarına dikkat çekmişler ve planlama yoluyla insan davranışlarının tek bir normatif programa uymaya zorlanmasından korkmuşlardır (Friedmann ve Hudson, 1974: 6). Hayek, her ne kadar ilke olarak kentin imarının planlama yoluyla değil de piyasa aracılığı ile gerçekleşmesini savunsa da yakın komşuluk ilişkilerinden ya da dışsallıklardan dolayı başkalarına zarar vermemesi açısından kent planlamaya bir rol tanımıştır. Nitekim, önde gelen liberteryen düşünürlerin temel eserlerini inceleyen Lai (20002: 305), onlar için bölgeleme (*zoning*) ve kirlilik kontrolü gibi kent planlama operasyonlarının kabul edilebilir olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Harper ve Stein’e (1995: 49) göre, çağdaş liberal düşünce klasik liberalizmden ayrılarak devletin planlama görevi olduğunu savunmuştur. Bu nedenle negatif hakların (ifade, toplanma, hareket, din hakları gibi) yanı sıra bazı pozitif haklar (eğitim, sosyal hizmetler, sağlık, konut ve asgari gelir gibi) gerekli görülmüştür. Rawls’ın adalet teorisi ve Krumholz’un “adil planlaması (*equity planning*)” liberalizmin bu formuna uygun görülebilir. Harper ve Stein Rawls’ın adalet kuramını planlamaya uygulamıştır. Krumholz’un adil planlaması toplumun en zayıf üyeleri için tercihleri artırma mücadelesi verir. Adil planlama bilinçli bir şekilde en zayıflar için yeniden dağıtıcı politikalar oluşturmaya ve onlar için katılım imkanlarını arttırmaya çalışır (Krumholz ve Clavel, 1994: 1). Ne var ki, 1980’lerden sonra yeni sağ siyasal hareketinin güç kazanmasıyla, Hayek’ten daha da ileri giderek kentin imarının tamamen piyasaya bırakılmasını savunanlar olmuştur. Fakat yeni sağ uygulamalarda planlama tamamen ortadan kaldırılmamış, onun yerine planlamanın özel teşebbüse engel olmasını önlemek için planlama düzenlemeleri ya basitleştirilmiş ya da by-pass edilmiştir. Bu yolla planlamanın piyasanın destekçisi olması ve piyasa aktörleriyle işbirliği yapması sağlanmaya çalışılmıştır (Taylor, 1998: 134-139).

Toplumcu (Komuniteryen) Yaklaşım ve Planlama: Blanco (1995: 67-79), toplumcu (komuniteryen) bir yaklaşımla planlama pratiğinin 4 değere dayandığını ileri sürmüştür. Bu değerler, sebep (rasyonalizm), toplum (kamu yararı), demokratik süreç (katılım) ve doğadır. Bütün bu değerlerin temeli toplumdur ve toplum kendi başına bir değerdir. Bütün çıkarların bağlamı toplumdur ve kamu yararı çatışan özel çıkarların bir dengesidir. Planlamanın nihai amacı Hıristiyanlıkta olduğu gibi sevgidir, başkalarına iyilik yapmaktır.

Marksist Ahlak ve Planlama: Plancılara şimdiye kadar sosyalist ya da sosyal demokratik planlamayı yerine getirdiği öne sürülmüştür (Taylor, 1998: 135). Ancak, Marksist düşüncenin ahlak alanına katkısı son derece sınırlı olmuştur. Bunun nedeni ahlak meselelerinin basitçe yöneten sınıfın çıkarlarının yansıması olarak görülmüş olmasıdır. Özgür toplum yaratmanın tek yolu sınıfsız toplum yaratmak olarak gösterilmiştir (Campbell ve Marshall, 1999: 468). Lukes (1985: 142, 146) ahlak konusunda Marksist düşüncenin deontolojik yaklaşım karşıtı, uzun vadeli ve mükemmeliyetçi bir neticecilik ahlak formunu temsil ettiğini ileri sürmektedir. Ona göre Marksizm kişisel ahlak ve kişiler arası ilişkiler konusunda diyecek çok az şeye sahiptir.

Burada planlamanın değerler alemine, meslek ahlakı ilkeleri ve planlama teorileri ya da planlama düşüncesini etkileyen teoriler yoluyla girilmeye çalışıldı. Görüldüğü gibi planlamada bir çok değer vardır ve bunlar ister kişisel olarak ister meslek grubu olarak benimsenmiş olsun değişkendir. Örneğin, rasyonel kapsamlı planlama anlayışında kamu yararı yüceltilen değerken savunmacı planlamada çıkarlar ön plana çıkmakta, Healey'in tartışma yolu ile planlamasında ise değerlere gerek kalmamaktadır. Bu durum doğal olarak bir çok açıdan insanların kafasının karışmasına neden olmaktadır: Planlamada prosedürel değerlere mi yoksa planlamanın sonuçlarına mı önem vermeli? Planlamada değerler evrensel mi yoksa izafi/sübjektif mi? Planlamada bireyin çıkarları, toplumun çıkarları ya da ortak çıkarlar mı daha önemli? Planlamada tarafsızlık mümkün mü yoksa zaten herkes bir taraf mı? Planlama hangi ahlaki temelde savunulur?

Campbell ve Marshall'a (1999: 476) göre son tahlilde planlama sonuçlarıyla değerlendirilmelidir. Planlama düşüncesine yönelik saldırıları tartışan Klosterman (1985: 15) da, kent planlamanın şu dört esasa dayanarak savunmaktadır: (1) Planlama toplumun ortak çıkarlarını ilerletir. (2) Planlama, birey ve grup davranışlarının ürettiği dışsallıkları düşünür. (3) Planlama, kamuda ve özelde bilgiye dayalı karar vermeyi geliştirir. (4) Planlamama toplumun en fakir üyelerinin çıkarlarını korur. Ancak bütün bunlar pratikte gösterilen performansla haklı çıkarılabilir. Dolayısıyla planlamanın haklı çıkarılması, kent planlamanın geçmiş planların her türlü sonuçlarını da içine alan bir modelle çalışmasını zorunlu kılar. Ne var ki, plancılar geçmiş plan ve politikalarını etkilerini değerlendirmek konusunda isteksiz davranmıştır. Oysaki serbest piyasaya dayanan bir düzen içinde planların fiili etkileri bağlamında planlamanın haklı çıkarılması plancıların en önemli ahlaki yükümlülükleri arasındadır. Bütün bunlar planlamada prosedürel meselelerin (demokratik süreç, bilginin

aleniliği, fırsat eşitliği vb.) tamamen önemsiz olduğu anlamına gelmez.

Öte yandan planlamada evrensel ahlaki çerçevelerin uygunluğu diğer kafa karıştıran noktalardan biridir. Filozoflar yüzyıllar boyunca eylemlerin ahlaki kalitesini değerlendirmek için evrensel ahlaki ilkeler belirlemişlerdir. Ancak postmodern yaklaşım buna karşı çıkararak rölativizmi (ahlaki değerlerin bireye topluma ve çağa göre değişeceği öğretisi) savunmaktadır. Forester (1999: 175, 181) ise, planlamada rölativist anlayışa şiddetle karşı çıkararak şöyle demektedir: “Rölativizme güvenmiyorum; iyi ve kötü planlama arasındaki farklar sadece perspektif meselesi değildir. Eğer rölativizmin hatalarına karşı koymanın ötesine gidemiyorsak, faşizm ile mütekabiliyeti, nazik davranışlar ile fena maksatlı davranışları birbirinden ayıramayız anlamı çıkar ve planlama mesleğine, kent sakinlerine özellikle en kırılğan kent sakinlerine ihanet etmiş oluruz.” Ona göre değerleri öğretmeyen bir planlama teorisi, değer yargılarından bağımsız değil, değersizdir (kıymeti yoktur).

Planlama değerleri açısından plancının kimin çıkarlarına hizmet edeceği, kimin tarafını tutacağı konusunda açıklık yoktur. Plancılar geleneksel olarak tarafsız olarak kamu yararına hizmet ettiklerini savuna gelmişlerdir. Ancak, kamu yararı plancılar için açık seçik bir amaç olamaz. Zira, kamu yararı adı altında kim ya da kimlerin çıkarlarına hizmet edildiği belirsizdir. Yönetimin meşru rolü hakkında daha önce mutabakata varılmış bir önerme olmaksızın kamu yararının en iyi ya da doğru tanımı diye bir şey olamaz (Simmie, 1974: 120-125). Dolayısıyla faşist yönetimde, sosyalist yönetimde, liberal yönetimde farklı kamu yararı anlayışları olacaktır. Benzer şekilde, planlama hukukunun dolayısıyla planlamanın birbiriyle rekabet eden 3 çeşit ideolojiye (özel mülkiyeti koruma, kamu yararı ve halk katılımı) dayandığını belirleyen McAuslan (1980: 2, 269), planlamanın tarafsız olamayacağını ileri sürmektedir. Kamu yararı, kamu yöneticilerinin ideolojisidir (ortodoks kamu yönetimi yaklaşımı) ve onların neyin iyi ya da kötü olduğu hakkındaki yargılarına dayanır. McAuslan statüko ideolojisi olarak nitelediği özel mülkiyetin korunması ve kamu yararına karşı, radikal alternatif halk katılımını savunmaktadır. Friedmann (1995: 74) da aynı düşünmektedir: Mutlak değerlerin olmadığı bir zamanda ahlaken savunulabilir planlama pratiği, plancıların şimdiye kadar dışlanan ve tatmin olmamış insanlarla işbirliği yaparak halk katılımı için çaba harcamasıdır. Campbell ve Marshall (1999: 474-475) ise plancılar için üç tür ahlaki duruş saptamaktadır: (1) Çıkarların hesaplanması üzerine odaklanan faydacı bir pozisyona sahip olmak (2) Bürokratik kamu yararına dayanan bağımsız profesyonel pozisyonunu benimsemek. (3) Farklı çıkarlar arasında hakemlik rolü oynamak.

Burada yapılan inceleme planlama meslek kodları ve planlama teorilerinde yer alan değerlerin büyük ölçüde iyi plancı ve iyi planlamaya dair yer yer çelişen prosedürel değerler olduğunu göstermektedir. Halbuki, planlamanın oluşturmaya çalıştığı fiziksel çevreye dair değerlerin ya da öze ilişkin değerlerin de ahlaki açıdan ortaya konması gerekir. Ne var ki, Hall’a (1992: 244) göre kentin şekillenmesine dair değerlerin son zamanlarda değişme hızı artmıştır. Planlamada modalar neredeyse gi-

yimdeki modalar kadar hızlı değişme eğilimindedir. Planlama karşıtlarına göre kent planlama tarihi, çoğu felakete dönen bir dizi kaprisin hikayesidir. Roberts (2002: 1-15) ortodoks planlamanın değiştiğini (bölgelemeden karışık kullanımlara, özel araba için planlamadan toplu taşımaya gibi) kabul etmesine rağmen, planlamanın moda ve kaprislere bağlı olduğu görüşüne şiddetle karşı çıkmaktadır. Ona göre bunlar planlamanın değişen dünyaya uyum sağlamasıdır, planlamanın değişmeyen 7 lambası ya da rehber ilkesi vardır: Mekan ilkesi, zaman ilkesi, sebep (rasyonellik) ilkesi, fırsat (esneklik) ilkesi, memnuniyet (kalite) ilkesi, vizyonları gerçekleştirme gücü ilkesi ve yaşam ilkesi. Ancak o da, bu ilkeler arasında çelişkiler olduğunu kabul etmektedir.

VI. Planlamada Ahlak ve Türkiye

Ülkemizde uzun yıllardan beri geleneksel nazım planlara dayanan (*master plan*) fiziksel planlama hüküm sürmektedir. Geleneksel imar planlama sisteminin işleyişi günümüzde bir çok ahlaki sorunu gündeme getirmektedir. Aralık 1995’de yapılan “Planlamanın Meşruiyeti ve Plancıların Konumları” konulu I. Planlama Kongresi’nin açış konuşmasında dönemin Plancılar Odası başkanı şunları söylemektedir: “Kent yönetimleri popülist yaklaşımlarla ve keyfi kararlarla kent planları ile oynatabiliyorlar. Kat artışı kararları ile oy avcılığı uğruna kenti yoğunlaştırmaktan kaçınıyorlar. ... Planlar altyapı geliştirilmesini esas alan teknik bir gereksinimin sonucu oluşturuluyor ya da salt rant dağıtım aracı olarak ve çoğu kez parçacı planlar biçiminde ortaya çıkıyor.” Aynı kongrede Keleş (1988: 35) ise şu saptamayı yapmaktadır: “Ülkemizde planlamanın olupbitileri yasallaştırma işlevi gördüğünü, kent planlarının kentsel gelişmeye yön vermek yerine bu işi rantiyelerin yapmakta oldukları, planların ise olupbitileri plana uydurmaktan öte bir işlev görmediği gözlemi yapılabildi en az otuz yıl oluyor.” Aynı kongrede Özdemir (1988: 103), “Planlama günümüzde meşruiyetini yitirmiştir” diyerek planlamanın içinde bulunduğu meşruiyet krizini ilan etmektedir.

Sökmen’e (1993: 46-47) göre Türkiye’de kent planlama geleneksel rasyonel planlama anlayışına dayanır. Buna göre planlama ortak kamu yararına hizmet eden teknik bir düzenlemedir. Planlamanın meşruiyetini oluşturan kamu yararı bürokratik bir kara çevresinde normatif ölçüt ve standartlara dayanarak geliştirilir. Halk katılımı olmaksızın hazırlanan alternatifsiz planlara herkesin tartışmasız uyması gerekir. Nitekim imar konusunda ortaya çıkan ihtilaflarda mahkemeler çoğu zaman kararlarını uzman kişi raporlarına dayanarak vermektedir. Bu raporlar hemen hemen her zaman şu üç ilkeye dayanmaktadır: Kamu yararı, planlama esasları ve şehircilik ilkeleri (Keleş, 2000: 7).

Ancak, önceki tartışmaların gösterdiği gibi bu değerler herkesin aynı şeyleri anladığı planlamaya rehberlik edebilecek değerler değildir. Örneğin ortodoks kamu yönetimi ideolojisine dayanan kamu yararı, yoruma açık bir kavramdır. Örneğin Keleş (2000: 5), bireycil anlayışa dayanan “kamu yararı yaklaşımının kent ve çevre değerleri açısından, toplum yararıyla tümüyle ters düşen sonuçlar yaratması kaçınılmazdır” diye düşünmektedir. Tekeli (1998: 22) ise, kamu yararının faşist yorumundan hare-

ketle organik devlet varsayımına dayanarak bireylerin çıkarlarının yok sayılabileceğine işaret etmektedir. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu (2002: 3) tarafsız kamu yararını savunan geleneksel tutumdan ayrılarak planlamayı salt teknik bir uğraş olarak değil, toplum yararına dayanan piyasa karşıtı siyasal bir süreç olarak tanımlamaktadır: “Böyle bir planlama süreci, sadece mekanın fiziksel gelişimine yönelik kararlar üretmeyi değil toplumsal sınıf ve gruplarla ilişkiler kurarak kentleri, sermayenin ve piyasanın mantığına teslim etmemenin yöntemlerini de tanımlamayı hedefleyecektir”. Planlamanın siyasal boyutu kabul edilerek böyle bir pozisyon benimsendiği zaman, planlamanın tarafsızlığından (toplumda bütün çıkarlara karşı eşit mesafede olduğundan) nasıl söz edilebilir? Açıkça görüldüğü gibi, günümüzde piyasa ekonomisini esas alan ülkemizde, piyasa aktörlerine önem veren yaklaşımla planlamanın belirleyiciliğini savunan yaklaşım birbiriyle uyuşmamaktadır.

Öte yandan ülkemizde kent planlamada esas alınan normatif standartlar ya da ilkeler (planlama esasları ve şehircilik ilkeleri) eleştirisiz olarak herkesin kabul etmesi gereken değişmez değerler değildir (planlamanın fiziksel çevreye ilişkin değerlerinde meydana gelen değişimler için bakınız Roberts, 2002: 2, tablo 1). Ne var ki, Duygulu’ın (1998: 99-101) de belirttiği gibi, ülkemizde değişmez ve kalıpcı bir planlama anlayışına ait meşruiyet kabulü vardır. Örneğin kişi başına 7 metrekare yeşil alan ölçütünün bilimsel yeterliği ya da insan sağlığı ile ilişkisi belirsizdir. Aynı şekilde, bina yüksekliğinin sokak genişliği ile ilişkili olması, arsaların kare ya da dikdörtgen olması ve yapı adalarının dik açılı olması gibi ölçütler, gelenekten gelen sorgulamasız devam ettirilen standartlardır. Halbuki, Davidoff’un (1973: 291) belirttiği gibi kullanıcıları dikkate alınmaksızın fiziksel standartların hiçbir anlamı yoktur. Yüksek yoğunluk, düşük yoğunluk, yeşil kuşak, kullanımların ayrılması ve karışık kullanımlar gibi planlamanın fiziksel amaçları kendi başına ne iyi ne de kötüdür. Dolayısıyla, demokratik çoğulcu bir toplumda en iyi fiziksel çevreye ilişkin değer yargılarının sadece uzman tercihinin göre değil, demokratik süreçlerde oluşması gerekir.

Diğer yandan, halk katılımı olmaksızın profesyonel plancılar tarafında bir “ürün” olarak ortaya konan resmi planların çıkar gruplarının baskıları, politik baskılar, yolsuzluk ve daha bir çok nedenden dolayı uygulanamaması, planlama sisteminin bir “yağma mekanizması” ya da “rant dağıtım aracı” olarak görülmesi planlamanın meşruiyetinin ve varlık nedeninin sorgulanmasına yol açmaktadır. Neticede beklenenle gerçekleşen arasında çok büyük farklar olması plan ve planlama düşüncesine olan saygıyı azaltmakta ve plansızlık fikrini kuvvetlendirmektedir. Nitekim Alatan, Keskinok’la (2002: 29) yaptığı söyleşide bugün plancıların çoğunun planlamanın tıkanmış olduğunu, bir çıkmazda, bir kısır döngü içinde olduğunu düşündüğünü dile getirmektedir.

Peki bu durum karşısında plancıların takındıkları tavır nedir? Gelişmekte olan ülkelerde bir çok yıllar geçmiş olmasına rağmen kent planlama teorisi ile uygulaması arasında büyük farkların olduğuna dikkat çeken McNeill (1985: 203-204), bu uyumsuzluk bakımından plancıları üçe ayırmaktadır. Birinci olarak bu durumun farkında

olmayan “körler” vardır. Gözleri açılıncaya kadar aynı ürünü üretmeye, aynı verimsiz faaliyet ile işgal etmeye eleştirisiz olarak devam edeceklerdir. Bu ürün tutarlı, anlaşılır ve kapsamlı olabilir, oysaki kentin gelişmesinde çok az ya da hiç etkiye sahip olmayacaktır. İkinci olarak “sinikler (*cynics*)” -herkesin kendi çıkarı için çalıştığına inanan, insanlardan hoşlanmayan kimse, alaycı- vardır. Bunlar pratiğin teoriden çok farklı olduğunun ve hazırladıkları planın hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğinin farkındadırlar. Muhtemelen bunlar her planlama belgesine bir uygulama bölümü ekleyerek vicdanlarını rahatlatırlar. Eğer plancı ihale yoluyla planı yapıyorsa anlaşma sağlamak için abartılı iddialar yapmak zorundadır. Yüksek standartlara göre plan hazırlarlar. Ama bilirler ki hazırladıkları plan gerçekten ihtiyaç duyulan plan değildir. Üçüncü olarak “pragmatistler” vardır. Bunlar durumun gerçeklerini tamamen takdir ederler ve bazı yararlı değişiklikler yapmak için yüklendikleri katı sınırlılıklar içinde gayret ederler. Plan denen belgeleri yapmaya devam ederler, fakat bunların değişmeyi etkileyeceğini kabul etmezler. Bu nedenle olayları etkilemenin zamanında tavsiye, yerinde yorum gibi diğer yollarını kullanırlar. McNeill bu tasnifin bir basitleştirme hatta bir abartma olduğunu da eklemektedir.

Bu açıdan ülkemize bakıldığında, plancıların genellikle sistemi ve politikacıları eleştirerek sorumluluktan kurtulma eğiliminde oldukları gözlenebilir. Şöyle ki, plancılar karar verici değildirler, sadece tavsiyede bulunurlar. Planlama sistemi rant dağıtma üzerine kurulmuştur. Belediyeler, valilikler, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Turizm Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı gibi bir çok karar verici kurum vardır. Bu durum planların bütünlüğünü bozmaktadır. Planlama faaliyetlerinde karar verilirken politikacılar baskı altındadır. Politikacılar, oy kazanmak için arsa sahipleri gibi çıkar gruplarının yararına ya da kendi çıkarları lehine karar verebilmektedirler. Bu durum karşısında plancıların etki alanı sınırlıdır. Plancılar ya memur ya da müteahhit olarak çalışmaktadır. Plancı eğer memur olarak çalışıyor ise sicili çalıştığı kurum tarafından tutulduğu için çalıştığı kurumun isteklerine boyun eğmek durumunda kalabilmektedir. Eğer serbest çalışıyor ise mesleki kanaatinde ısrar edebilir diye düşünülebilir. Fakat üç kere planını reddedilen plancının karnesi iptal edildiği için bu ihtimal de uzak görünmektedir. Plancılar mevcut yasal çerçeve içinde çalışmak zorunda oldukları için yapabilecekleri tek şey neticede uzlaşma kalmaktadır. Plancının yapacağı, kurum istekleri ile kendi bağımsız mesleki yargıları arasında orta yolu bulmaya çalışmaktır.

Ne var ki, Gürel (1994: 46), ülkemizde pratikte plancı - karar verici ve plancı - kullanıcı ilişkileri bağlamında ortaya çıkan en önemli ahlaki sorunun rant paylaşımı olduğuna işaret etmektedir. Ona göre bu sorun karşısında plancı, “ya ‘idealist’ kalacak, ‘kamu yararı’ ilkesini vicdanının buyurduğu biçimde gözetecektir ya da ‘gerçekçi’ davranarak karar vericinin tercihi yönünde yorumlarla plandan ödünler verecektir. Birinci seçenekte ‘işsiz’ kalma riski çok yüksektir. İkinci seçenekte ise ‘öztöre’den özveriye gitmek gibi daha ciddi bir riski göze almak durumundadır. Ülke koşulları ikinci seçeneği yeğleyenlerin giderek çoğaldığını göstermektedir”. Bunları söylemekle Gürel, aslında zımnen de olsa ülkemizde plancıların artan bir oranda

dürüst olmadığını ya da gayri ahlaki davrandığını iddia etmektedir.

Ülkemizde Şehir Plancıları Odası'nın meslek örgütü olarak benimsediği meslek ahlaki kodu mevcut değildir. Odanın benimsediği temel ilkeler için *TMMOB Şehir Plancıları Odası Ana Yönetmeliği* (17.07.2002) 6. maddeye bakılabilir. Yönetmelikte Odanın başlıca amaçları arasında "Oda üyelerinin birbirleri ile ve halkla olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak, meslek haklarına sahip çıkmak, kent planlama ve bilimini geliştirmek" vardır.

Ancak, burada meslek ahlaki ilkelerinin ne olduğu açıklanmamıştır. Bu bakımdan Ersoy (1998: 124), ülkemizde plancılar için bir mesleki etik değerler listesi hazırlamanın yararlı ve gerekli olduğunu savunmaktadır. Fakat onun da belirttiği gibi değerler üzerinde mutabakat sağlamak kolay bir iş değildir. Değer çatışmalarının olması kuvvetle muhtemeldir. Örneğin bazıları gecekondu olgusunu sorun olarak değerlendirirken, bazıları aynı olguyu çözüm olarak görmektedir. Nitekim Keleş (1998: 30-31), kendisinin gecekonduları gayri meşru ilişkilerden doğan çocuklara benzetmesine rağmen bazılarınca gecekonduların konut ihtiyacının çaresi görülerek meşru kabul edildiğini kaydetmektedir. Ersoy değerlerde uzlaşmanın zorluğuna değinerek her kesimin paylaştığı asgari müştereklerin listesinin hazırlanmasını önermektedir. Böyle bir metin aynı zamanda plancıların sorumluluk alanını belirleyecek ve toplumda meşruiyetlerini sağlamlaştıracaktır. Elbette, Ersoy'un bu temennisi söz konusu rehberin uygulamada Oda üyelerinin ahlaki davranmasının sağladığı ölçüde gerçekleşebilir ki bir ahlak ilkeleri listesinin varlığı bunu garanti etmez. Ne var ki, planlamada ahlakın kapsamını meslek ahlakından daha geniş düşünerek ülkemizde kent planlamanın ahlak temelinde tartışmaya açılarak yeniden tanımlanmasının acil bir ihtiyaç olduğu inkar edilemez.

VII. Sonuç

Bu yazıda planlamanın ahlaki yönleri, plancıların ahlak konusunda görüş ve tutumları, planlamada değerler ve ülkemizde planlamada ahlak açısından durumun ne olduğu tartışılmıştır. Bu tartışmadan çıkarılan bazı sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Planlamada ahlak sadece meslek ahlakından ibaret değildir, planlamanın hemen hemen bütün yönleri ile ahlak yakından ilişkilidir. Nitekim, önceleri "teknik" ve "bilimsel" bir eylem olarak görülen planlamanın artık günümüzde "siyasal" ve "ahlaki" tercihler yapmayı gerektiren bir meslek olduğu kabul edilmiştir. Çünkü en iyi fiziksel çevreyi yaratmak sadece salt bir teknik mesele değil bir ahlaki tercih meselesidir. Bu durum gelecekte planlama alanında ahlaka olan ilgiyi artıracığa benzemektedir. Plancılar mesleki yaşamlarında farklı farklı ahlaki eğilimlere sahiptirler. Ahlakî sorunlar karşısında plancıların farklı tavırlar takınmasında, sahip olunan değerler, tecrübe ve alınan eğitim etkili olabilir. Planlamada kişiye, teoriye, yere ve zamana göre değişen ve yer yer çelişen değerler vardır. Planlamada ahlak açısından ülkemize bakıldığında, planlamanın meşruiyet krizi içinde olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki sonuçlara dayanarak şu öneriler geliştirilebilir: Plancılar yaptıkları

işlerin ahlaki boyutlarının farkında olmalıdırlar. Bu bakımdan planlama eğitimi veren kurumlar öğrencilerini, Plancılar Odası üyelerini mesleki liyakat ve ahlak konularında eğitmeli, özellikle onların ahlaki sorunları algılama ve çözme becerilerini geliştirmelidir. Ülkemizde planlamanın meşruiyeti plancıların kendilerini ve sistemi düzeltmesi, planladıkları fiziksel mekanları kullananların katılımını gerçekleştirilmesiyle sağlanabilir. Planlama alanında ülkemizde yaşanan ahlaki sorunların kapsam ve büyüklüklerinin belirlenebilmesi için plancıların karşılaştıkları sorunlar, plancıların ahlaki tavırları, planlamada etkili olan değerler gibi bir çok konuda ampirik çalışmalara ihtiyaç vardır.

Kaynaklar

American Institute of Certified Planners (1991) "AICP Code of Ethics and Professional Conduct" (Adopted October 1978 – as Amended October 1991), <http://www.planning.org/ethics/conduct.html> (06.05.2004).

American Planning Association (1992) "Ethical Principles in Planning" as Adopted May 1992, <http://www.planning.org/ethics/ethics.html>. (06.05.2004).

Barrett, C. D. (1998) "Conflicts in Public and Private Planning Ethics", <http://www.asu.edu/caed/proceedings98/Barrett/barrett.html>. (06.05.2004).

Beatley, T. (1994) *Ethical Land Use, Principles of Policy and Planning*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

Beatley, T. (1991) "A Set of Ethical Principles to Guide Land Use Planning", *Land Use Policy*, January, pp.3-8.

Benveniste, G. (1989) *Mastering the Politics of Planning Crafting Credible Plans and Policies that Make a Difference*, Francisco: Jassey-Bass.

Blanco, H. (1995) "Community and the Four Jewels of Planning", in *Planning Ethics: A Reader in Planning Philosophy, Practice and Education*, ed. by Hendler, S., New Brunswick, New Jersey: Center for Urban Policy, pp.66-82.

Campbell, H. (2002) "Planning: An Idea of Value", *Town Planning Review*, vol.73, no.3, pp.271-288.

Campbell, H. and Marshall, R. (2002) "Values and Professional Identities in Planning Practice", in *Planning Futures: New Directions For Planning Theory*, ed. by Allmendiger, P. and Tewdwr-Jones, London: Roudledge, pp.93-109.

Campbell, H. and Marshall, R. (2000) "Moral Obligations, Planning, and the Public Interest: A Commentary on Current British Practice", *Environment and Planning B: Planning and Design*, vol.27, pp.297-312.

Campbell, H. and Marshall, R. (1999) "Ethical Frameworks and Planning Theory", *International Journal of Urban and Regional Research*, vol.23, no.3, pp.464-478.

Campbell, H. and Marshall, R. (1998) "Acting on Principle: Dilemmas in Planning Practice", *Planning Practice and Research*, vol.13, no.2, pp.117-128.

Campbell, M. C. (1999) "Ethics in Planning and the Public Policy Professions" <http://>

//www.wisc.edu/urpl/people/catoncampbell/courses/943syll1999.PDF. (06.05.2004).

Davidoff, P., (1973), "Advocacy and Pluralism in Planning", in *A Reader in Planning Theory*, ed. by Faludi, A., Oxford: Pergoman Press, pp.277-296.

Davidoff, P. and Reiner, T. A. (1973) "A Choice Theory of Planning", in *A Reader in Planning Theory*, ed. by Andreas Faludi, Oxford, Pergoman Press, pp.11-39.

Duygulu, F. (1998) "İmarcılığımızın Sahiplendiği Meşruiyet Biçimleri", (içinde) *I. Planlama Kongresi Planlamanın Meşruiyeti ve Plancılarının Konumları*, (haz.) Karaduman, S. ve Kubin, G., Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası, ss.98-102.

Ersoy, M. (1998) "Planlama Kuramları ve Etik", (içinde) *I. Planlama Kongresi Planlamanın Meşruiyeti ve Plancılarının Konumları*, (haz.) Karaduman, S. ve Kubin, G., Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası, ss.119-124.

Feld, M. M. (1995) "Education Planning: Ethical Dilemmas Arising in Public Policy Decision Making" in *Plannig Ethics: A Reader in Planning Philosophy, Practice and Education*, ed. by Hendler, S., New Brunswick, New Jersey: Center for Urban Policy, pp.221-243 .

Forester, J. (1999) "Reflections on the Future Understanding of Planning Practice" *International Planning Studies*, vol.4, no.2, pp.175-193.

Friedmann, J. and Hudson, B., (1974), "Knowledge and Action: A Guide to Planning Theory", *Journal of the American Institute of Planners*, vol.40, no.1, pp.2-16.

Friedmann, J. (1995) "Planning in the Public Domain: Discourse and Praxis", in *Classic Readings in Urban Planning An Introduction*, ed. by Stein J. M., NewYork: McGraw-Hill Inc., pp.74-79.

Fromm, E. (1972) "Humanistic Planning", *Journal of the American Institute of Planners* vol. 38, no.2, pp.67-71.

Gürel, S. (1994) "Mesleki Öztöre Sorunsalı", *Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Belediyeler*, yıl.8, sayı.23, ss.43-47.

Hall, P. (1992) *Urban and Regional Planning*, London and New York: Roudledge, Second Edition.

Harper, T. L. and Stein, S. M. (1995) "Contemporary Procedural Ethical Theory and Planning Theory", in *Plannig Ethics: A Reader in Planning Philosophy, Practice and Education*, ed. by Hendler, S., New Brunswick, New Jersey: Center for Urban Policy pp.49-65.

Healey, P. (1992) "Planning Through Debate, the Communicative Turn in Planning Theory", *Town Plannig Review* vol.63, no.2, pp.143-162.

Hendler, S. (1991) "Ethics in Planning, the Views of Students and Practitioners", *Journal of Planning Education and Research* vol. 10, no.2, pp.99-105.

Howe, E. (1995) "Introduction to Part II", in *Plannig Ethics: A Reader in Planning Philosophy, Practice and Education*, ed. by Hendler, S., New Brunswick, New Jersey: Center for Urban Policy pp.123-140.

Karaduman, S. ve Kubin, G. (1998), *I. Planlama Kongresi Planlamanın Meşruiyeti ve Plancılarının Konumları*, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası.

Kaufman, J. (1993) "Reflections on Teaching Three Versions of a Planning Ethics Course", *Journal of Planning Education and Research* vol. 12, no.2, pp.107-115.

Keleş, R. (2000) "Kent ve Çevre Değerleri Bağlamında Kamu Yararı Kavramı", (içinde) *Mekan Planlama ve Yargı Denetimi*, (haz.) Ersoy, M. ve Keskinok, H., Ankara: Yargı Yayınevi, ss.1-14.

Keleş, R. (1998) "Siyaset Dışı Planlamadan Planlamasız Siyasete", *I. Planlama Kongresi Planlamanın Meşruiyeti ve Plancuların Konumları*, (haz.) Karaduman, S. ve Kubin, G., Ankara, TMMOB Şehir Plancıları Odası, ss.30-35.

Keskinok, Ç., (2002) "Haluk Alatan ile Söyleşi, Önemli Bir Planlama Deneyimi: Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu", *Planlama*, 2002/4, ss.22-31.

Klosterman, R. E. (1995) "Ethical Theory and Planning Education, Introduction", *Planning Ethics: A Reader in Planning Philosophy, Practice and Education*, ed. by Hendler, S., New Brunswick, New Jersey: Center for Urban Policy, pp.247-260.

Klosterman, R. E. (1985) "Arguments for and against Planning" *Town Planning Review*, vol.56, no.1, pp.5-20.

Krumholz, N. (1996) "Paired Review: Planning Ethics A Reader in Planning Theory", *Journal of the American Planning Association*, vol.62, no.2, pp.266.

Krumholz, N. and Clavel, P. (1994) *Reinventing Cities, Equity Planners Tell Their Stories*, Philadelphia: Temple University Press.

Lai, L. W. (2002) "Libertarians on the Road to Town Planning", *Town Planning Review*, vol.73, no.3, pp.289-310.

Lukes, S. (1985) *Marxism and Morality*, Oxford: Oxford University Press.

Marcuse, P. (1976) "Professional Ethics and Beyond: Values in Planning", *Journal of the American Institute of Planners*, vol.42, no.3, pp.264-274.

McAuslan, P. (1980) *The Ideologies of Planning Law*, Oxford: Pergamon Press.

McNeill, D. (1985) "Planning with Implementation in View", *Third World Planning Review* vol.7, no.3, pp.203-218.

Özdemir, S. (1998) "Meşrulaştırdıklarından Ötörü Meşruiyetini Yitiren Planlama", (içinde) *I. Planlama Kongresi Planlamanın Meşruiyeti ve Plancuların Konumları*, (haz.) Karaduman, S. ve Kubin, G., Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası, ss.103-105.

Patton, C. V. and Sawicki, D. S. (1993) *Basic Methods of Policy Analysis and Planning*, New Jersey: Prentice Hall, Second Edition.

Roberts, T. (2002) "The Seven Lamps of Planning", *Town Planning Review*, vol.73, no.1, pp.1-15.

Sayer, A. and Storper, M. (1997) "Ethics Unbound: For a Normative Turn in Social Theory, Guest Editorial Essay", *Environment and Planning D: Society and Space*, vol.15, pp.1-17.

Simmie, J. M. (1974) *Citizens in Conflict The Sociology of Town Planning*, London: Hutchinson Educational.

Slack, A. (1995) "Probity in Plannig" in *Town and Country Planning Summer School 1995*, TCPSS Proceedings, University of Exeter, 2-13 September 1995, pp.58-60.

Sökmen, P., (1993) "Türkiye'de Kent Planlamasının Aşamadığı Temel Bir Sorun: Çok Merkezli Karar Çevresi", (içinde) *2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Kent Planlama Uygulama Sürecinin Değerlendirilmesi ve Yeni Yaklaşımlar Semineri*, Ankara: İller Bankası Genel Müdürlüğü İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, ss.45-53.

Spencer, S. (1996) "Ethics of Environmental Planning", *The Ethical Spactacle-January 1996*, <http://www-spectacle.org>. (06.05.2004)._____

Stein, S. M. and Harper, T. L. (2004) "Teaching "Planning Ethics": A Dialogical Approach", www.urban.uiuc.edu/APA-PW/AESOP03/Harper_teaching_ethics.rtf (06.05.2004).

Taylor, N. (1980) "Planning Theory and the Philosophy of Planning", *Urban Studies* vol.17, pp.159-172.

Taylor, N. (1998) *Urban Planning Theory Since 1945*, London: Sage Publications.

Tekeli, İ. (1998) "Planlamanın Meşruiyetini Oluşturmada Etik Sorunlar", *I. Planlama Kongresi Planlamanın Meşruiyeti ve Plancılarnın Konumları*, haz. Serdar Karaduman ve Gülten Kubin, Ankara, TMMOB Şehir Plancıları Odası ss.17-25.

Tewdwr-Jones, M. (1995) "Development Control and the Legitimacy of Planning Decisions", *Town Planning Review*, vol.66, no.2, pp.163-181.

The Royal Town Planning Institute (2001) "Code of Professional Conduct" as Last Amended by the Council on 7 January 2001, <http://www.rtpi.org.uk/about-the-rtpi/codecond.pdf> (06.05.2004).

TMMOB Şehir Plancıları Odası (2002) "Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Plancıları Odası Ana Yönetmeliği", 17.07.2002 tarih ve 24818 sayılı *Resmi Gazete*, <http://www.spo.org.tr/ana-yonetmelik.html> (06.05.2004).

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu (2002) "Antikapitalizm, Türkiye ve Planlama", *Planlama 2002/4*, ss.3.

Upton, R. (2002) "Planning Praxis, Ethics, Values and Theory", *Town Planning Review*, vol.73, no.3, pp.253-269.

Wachs, M. (1985) *Ethics in Plannig, New Brunswick and New Jersey: Center for Urban Policy Research*, Rutgers University.

Wachs, M. (1982) "Ethical Dilemmas in Forecasting for Public Policy", *Public Administration Review* vol. 44, pp.562-567.